Al is de waarheid nog zo snel

Rudolf Geel

bron
Rudolf Geel, *Al is de waarheid nog zo snel*. Meulenhoff, Amsterdam 1980

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/geel005alis01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

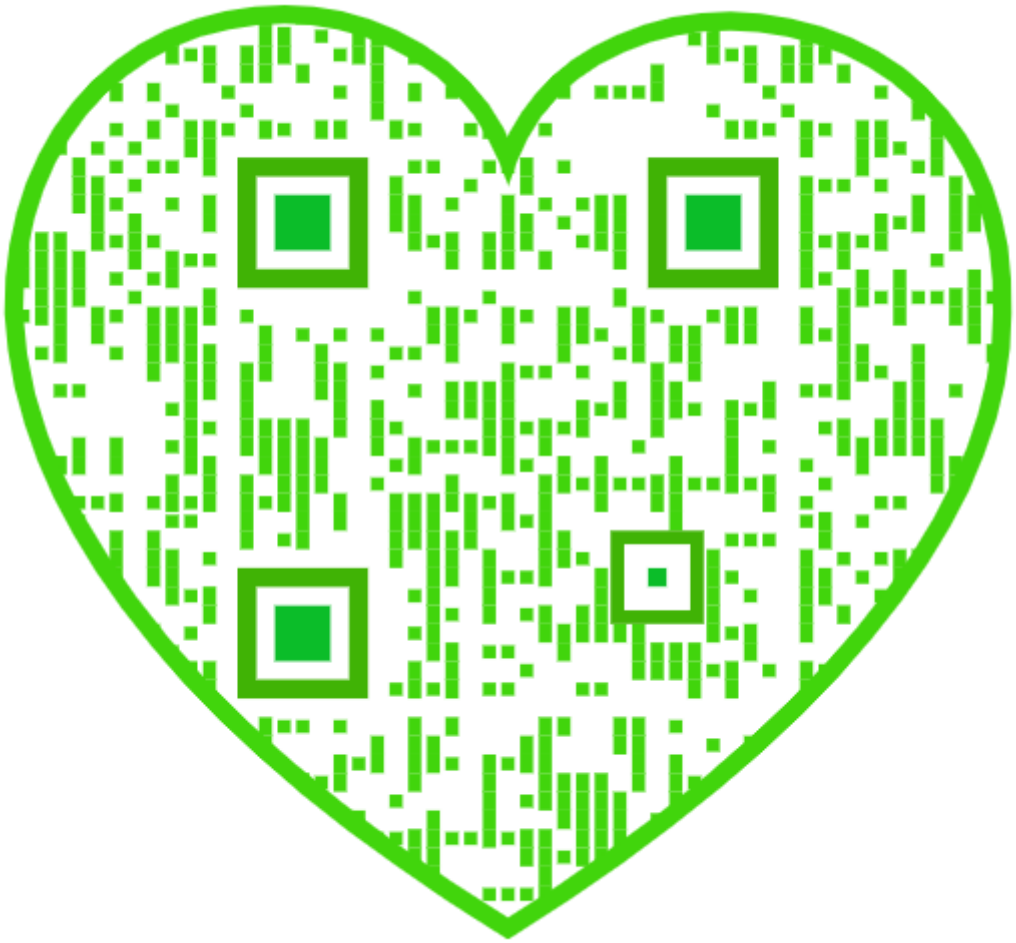

Liegen alsof het gedrukt staat

Ik ken iemand die niet altijd de waarheid spreekt.

Om eerlijk te zijn: ik ken een paar mensen die bijna nooit de waarheid spreken. Die altijd maar liegen alsof het gedrukt staat. Het is erg handig dat wij kunnen liegen.

Dieren bij voorbeeld kunnen het niet.

Die kunnen wel proberen om een aanvaller op een vals spoor te zetten, maar zij doen dat altijd op dezelfde manier. Wanneer die aanvaller zo handig is als een mens, kan hij van de afleidende bewegingen van een dier precies aflezen waar zich zijn nest bevindt.

Mensen kunnen dus onbeperkt onwaarheid spreken. Zij kunnen dat omdat zij de beschikking hebben over taal. In taal kunnen zij alles uitdrukken wat zij willen. Zij kunnen praten over bestaande dingen en zij kunnen dingen of gebeurtenissen verzinnen die niet in werkelijkheid bestaan. Die roepen zij op met behulp van hun fantasie, hun voorstellingsvermogen dat in taal vorm krijgt. Mensen kunnen met behulp van die fantasie ook dingen of gebeurtenissen oproepen die zij verbeelden, op een schilderij of een film. Maar hier beperken wij ons tot de taal. Stel dat ik iemand tegenkom die mij enorm aan mijn hoofd begint te zaniken of ik hem eens wil bezoeken omdat hij mij zijn postzegelverzameling wil laten zien. Ik houd niet van postzegels, laat staan van verzamelingen. En ik heb haast. Ik moet van die man af. En dus zeg ik: ‘Ja, ja, het is al goed. Ik beloof je dat ik morgen kom.’

En ik denk, handenwrijvend: ik ga toch niet.

Leugens dus! Om mij er van af te maken.

Wat zou er gebeurd zijn als ik dat niet had gedaan? Misschien was ik dan wel zenuwziek geworden.

In allerlei situaties wordt gelogen. Vaak zijn dat leugens om

bestwil, om een ander geen pijn te doen. Stel dat je aan het ziekbed zit van iemand die binnen een paar weken zal doodgaan. Het is winter en je weet dat hij het voorjaar niet zal halen.

Maar je zegt: ‘Straks wordt het voorjaar. En dan kom je fijn uit het ziekenhuis. Dan gaan we naar buiten en kijken naar de uitlopende bomen. En dan vergeet je die vervelende tijd.’

Je weet dat de zieke nooit meer buiten zal komen. Maar toch doet jouw valselijke voorstelling van zaken hem plezier. Het maakt zijn laatste dagen een beetje lichter. Je hebt een beeld op hem overgebracht waaraan hij nog wat houvast heeft.

De taal maakt ons dat mogelijk. We kunnen hem ten goede en ten kwade gebruiken. Dat ligt aan onze bedoelingen. Van onze ouders leren wij dat liegen slecht is. Maar stel je eens voor dat wij niet dat vermogen zouden bezitten om te liegen. Dat we altijd eerlijk voor alles uit moesten komen. Dat we ook geen aardige onwaarheden meer konden vertellen. Dat we geen verhalen (die niet waar zijn) meer konden verzinnen. Wat zou de wereld dan kaal en vervelend worden!

Natuurlijk, een zo groot goed als de leugen heeft ook zijn schaduwkanten. Maar zou er minder misdaad in de wereld zijn wanneer de leugen was verdwenen? Ik denk het toch niet.

We zouden geen detectives meer nodig hebben. Starsky en Hutch kregen het minder druk. Maar de mensen zouden ongetwijfeld heel eerlijk doorgaan elkaar dwars te zitten en naar het leven te staan. Misschien zelfs zouden er door al die eerlijkheid wel meer moordaanslagen komen. Want denk je eens in dat iedereen jou recht in het gezicht zegt wat ze van je vinden. En andersom!

Een afschuwelijke wereld, waar de leugen is verdwenen.

Gelukkig zullen wij die nooit beleven, zodat wij op allerlei manieren en niveaus rustig kunnen voortgaan te liegen alsof het gedrukt staat.

Hoewel onder de leugenaars schrijvers als verzinners van verhalen een vooraanstaande positie innemen, is het toch nog niet zonder meer duidelijk waarom liegen met drukwerk wordt verbonden. De oorsprong van de uitdrukking ‘liegen alsof het gedrukt staat’ ligt in de middeleeuwen. In die tijd koesterde men een grote eerbied voor boeken. Aan gedrukte boeken, die er toen nog niet in zulke grote aantallen waren, viel niets te veranderen. Men moest maar bij voorbaat aannemen

dat alles wat in een gedrukt boek stond, waarheid en niets dan de waarheid was.

Als iemand zo goed kon liegen dat het leek alsof het uit een boek gehaald was, dan moest hij wel een erg doortrapt mens zijn.

We zouden kunnen zeggen: iets dat gedrukt is, staat zwart op wit. Zwarte drukletters op wit papier.

Misschien staat dat ‘zwart op wit’ in verband met ‘hij liegt dat hij zwart ziet’, hoewel dat laatste meer slaat op het feit dat je vaak aan iemands gezicht kunt zien dat hij liegt. In Zuid-Nederland zegt men: ‘Je neus is zwart, je liegt.’ En vroeger luidde het: ‘Liegen tot je rood en blauw in je gezicht wordt.’ Als je dat rood en blauw een graadje erger wilt maken, beland je al gauw bij zwart.

Je kunt ook ‘liegen als een advocaat’, dat is zodanig liegen dat het tegenbewijs niet te leveren valt, of ‘liegen als een almanak’.

Dit laatste is ontleend aan de zegswijze: ‘De almanak en de krant brengen de leugens in het land.’

Ja, en dan kan er ook nog gelogen worden ‘als een tandentrekker’. En dat slaat dan op het geringe vakmanschap van de middeleeuwse tandartsen. Meestal werden tandheelkundige behandelingen in die tijd door een kwakzalver uitgevoerd, die dan door het vertellen van moppen en leugens het volk naar zich toe trok en veel geld aftroggelde voor zijn zogenaamde geneeskundige praktijken.

Als je dat zo bekijkt, moet er in de loop der eeuwen niet alleen veel gelogen zijn, maar heeft dit liegen altijd de aandacht weten te trekken. Sommige leugens hebben een grote verspreiding gehad. Mijn moeder, die pretendeerde dat ze liegen heel vervelend vond, vertelde mij als kind dat ik uit de rode kool kwam.

‘Je moeder jokt,’ zei mijn vader dan. ‘Jij bent door de ooievaar gebracht.’

Gaaf

‘Gôh. Gaaf toch zo'n tuniekjurk met geometrische kleurvakken,’ adverteerde het kledingmagazijn Peek & Cloppenburg in de kranten. En jawel hoor, een keurige jurk. Misschien had ie wat slobberig gestaan wanneer hij gedrapeerd was om een minder aantrekkelijk meisje. Maar dat weet je met advertenties. Jou staat het toch nooit als die mannequin.

Een keurige jurk dus. Maar *gaaf*? Nogal logisch dat ze dat ding gaaf, ofwel onbeschadigd voor je inpakken. Die scheur komt er later vanzelf wel in.

‘Moet je eens kijken, nog helemaal gaaf,’ zeggen we in een museum wanneer we een vaasje van nog voor de geboorte van Christus bewonderen. Die gaafheid in dat geval mag wel een wonder heten. Maar van de firma Peek & Cloppenburg zouden we toch niet verwachten dat ze reclame maken voor het feit dat hun kleding helemaal heel is.

Er is natuurlijk iets anders aan de hand. De directeur van de firma, die aan een reclamebureau de opdracht geeft zijn waren aan te prijzen, is niet gek.

Een reclametekst moet een wervende kracht hebben. Dus als jongedames de krant openslaan en hun bevallig oog valt op de advertentie met die jurk - ja, wat dan? Spreekt die prachtige jurk niet voldoende voor zichzelf? Moet je nou echt helemaal uitleggen dat hij in geometrische vakken is verdeeld? Weet trouwens de gemiddelde lezeres wel wat een geometrisch vak is? Of maken ze zo'n advertentie speciaal voor studentes in de meetkunde? En waarom trek je zo'n jurk aan? Omdat je er geometrisch wilt uitzien? Of is geometrisch gelijk aan aantrekkelijk? Misschien is het wel de bedoeling dat lezeressen van de advertentie denken: ‘Aha, geometrisch dus. Dat ken ik persoonlijk nog niet zo. Maar het zal wel modern zijn. Moet ik dus ook hebben.’

Denken ze zo of hoopt de schrijver van de reclametekst dat ze zo denken?

Als we de tekst nog eens even goed bekijken, dan zien we dat het bijzondere van zo'n geometrische tuniekjurk kennelijk de gaafheid is. We weten dus dat dit soort jurken niet extra vlug stuk gaat, bij voorbeeld wanneer ze nog bij Peek in het rek hangen. Is dat iets bijzonders voor geometrische tuniekjurken?

Gaan die doorgaans juist wel gauw stuk, zodat we beter even van tevoren kunnen weten dat het deze keer wel goed zit?

Allemaal vragen. Dat heb je nou zo vaak met reclame. Dat je er, als je heel goed leest, niets van snapt.

Hoewel, zo erg is het natuurlijk ook weer niet. Maar er staat zo vaak onzin. Neem nou dat woord ‘gaaf’.

‘Gaaf’ is een zusje van ‘prima’. Helaas moeten we nu zeggen dat ‘gaaf’ vergeleken met ‘prima’ nog een achterlijk nakomertje is. ‘Gaaf’ namelijk drukt helemaal niets meer uit. ‘Gaaf’ is zoiets als ‘leuk’, ‘lekker’. Gaaf is ook ‘modern’, ‘in de mode’, ‘iets dat erbij hoort’, ‘moet je ook hebben, joh’.

‘Gaaf’ is een kreet. En hij betekent niets. Wel suggereert hij een hoop. Maar het gekke daarvan is dat werkelijk niemand ooit zal kunnen uitleggen waaruit die suggestie *precies* bestaat.

‘Gaaf’ heeft trouwens nog een, ook nog lang niet zindelijk, tweelingbroertje. Dat heet ‘wijs’. Alle vriendjes van mijn zoon, en hij trouwens voorop, vinden alles wat ze meemaken ‘wijs’. Een paar wijze schoenen, een wijze film, een wijs ijsje. Wijs is alles wat ze om onverklaarbare redenen willen hebben, of willen zijn. Hun moeder vinden ze nooit wijs.

‘Gaaf’ en ‘wijs’ drukken enthousiasme uit. Op een ongecontroleerde manier. Dom enthousiasme dus.

Opgewonden raken van dingen en gebeurtenissen en geen moeite hoeven doen erachter te komen waar dat enthousiasme uit voortkomt. Of waar het uit bestaat. Dat is misschien wel gaaf en wijs. Maar niet erg wijs, ofwel verstandig.

Eufemismen

Je komt de kamer binnen, net op het moment dat iemand daar iets stoms doet. Je schrikt en voelt de onweerstaanbare behoefte opkomen op heftige wijze te reageren. En dan schreeuw je:

‘Hoe kun je nou zo stom doen, agrarische penis!’

Sommige mensen roepen in zo'n geval gewoon: ‘Stomme boerelul!’

Agrarische penis is een zogenaamd eufemisme voor boerelul. Een eufemisme is een verzachtende omschrijving voor iets dat onaangenaam kan klinken als je het recht voor z'n raap zegt.

Zo klinkt ‘Zijn gezicht vertoonde enige oneffenheden’ aardiger dan: ‘Hij was een puistekop.’

‘Agrarische penis’ is niet een echt eufemisme maar een zogenaamd ironisch eufemisme, dat als volgt tot stand gekomen kan zijn:

Als de hoer, zoals dat heet, het oudste beroep ter wereld uitoefent en de jager het op één na oudste beroep, dan komt de boer als goede derde. Hij was degene die het land bewerkte en voedsel garandeerde aan degenen die in de buurt woonden van de velden die hij bebouwde. Een nuttig mens! Toen echter in de middeleeuwen de steden opkwamen met hun handel drijvende burgerij, begonnen de leden van de burgerij op die vieze landbewerkers neer te zien.

In onze eeuw raakt de technologie steeds meer ontwikkeld. De kennis der natuur neemt toe. Wie het land wil bewerken moet het een en ander van scheikunde weten, en wie het land daarbij in stand wil houden zelfs een heleboel. En daar staat de moderne boer dan: hij is de leider van een goed geoutilleerd bedrijf, zijn kennis is even gespecialiseerd als die van degenen die een ander beroep uitoefenen waarvoor hoogwaardige kennis vereist is.

En zo werd de boer een agrariër. Op die benaming had hij recht.

Het ging niet alleen om dat recht. Er kwam nog iets anders bij.

'Boer' klonk zo onaangenaam, evenals bij voorbeeld 'werkster' en 'slagersjongen', die het respectievelijk tot 'zuiveringsdeskundige' en 'account executive' brachten.

De boer, inmiddels, ploegde voort. 'Stomme agrariër,' begonnen mensen gekscherend tegen elkaar te zeggen. Want hoe je het ook draait of keert: ze bleven de boer met een scheef oog aankijken.

En toen brak de tijd aan dat de boer opeens in achting steeg bij de spraakmakende gemeente. De bedreiging van het leefmilieu door het gebruik van allerlei soorten giftige chemicaliën, deed de behoefte ontstaan aan natuurprodukten, dat wil zeggen onbespoten groente en melk van koeien die geweid werden op gras waarmee de AKZO geen bemoeienis had. Zo wilde men terugkeren tot de boer die het contact met de natuur had behouden.

Er waren zelfs intellectuelen die van mening waren dat de moderne boer te ver was afgeraakt van de manier van land bewerken van zijn voorvaderen. Zij richtten zelf boerenbedrijfjes op, om het oude handwerk in ere te herstellen.

Toen men 'boer' denigrerend vond klinken, veranderde hij in een 'agrariër'. En toen de boer steeg op de beroepenhitparade, en men uitgekeken raakte op die onechte en gezochte eufemismen, werd de agrariër weer wat hij altijd was gebleven: een boer.

Hoeven we elkaar dus nu niet meer 'stomme agrariër' te noemen en kunnen we terugkeren tot het zo vertrouwde 'stomme boer'? We hadden net uitgemaakt dat de boer niet stom is. Ook nooit geweest is trouwens. Sommigen van ons dachten dat alleen maar. Dus van nu af aan is het uit met dat gescheld.

Alleen: hoe schaf je het af. Want 'stomme boer' is wel een bijzonder sterk ingeburgerd scheldwoord, evenals de benaming 'boerelul'.

We kunnen hoogstens verwachten dat deze kwalificaties zullen uitsterven, als door de jaren heen de boer hoog in aanzien blijft staan en de herinnering verloren zal gaan aan alles waarvoor men hem in vroeger tijden heeft uitgemaakt. Zo horen we de ironische verbinding van het eufemisme 'agrariër' met het Latijnse penis al bijna niet meer. Dat was een vorm van taalspel die opgeld deed in de tijd waarin het te pas en te onpas bedenken van sjiekere benamingen voor gewone beroepen op z'n hoogtepunt was. Op het moment dat zo'n mode afneemt, is ook het ironiseren daarvan niet meer grappig.

Spreken in het openbaar

Iedereen die geregeld vergaderingen moet bezoeken, weet dat spreken hoogstens zilver is en zwijgen minstens goud. Helaas blijven er altijd mensen die dit vergeten, of de volgorde met opzet omdraaien. Die denken dat juist spreken goud is, of zelfs goud oplevert.

Bij dit laatste denk ik aan de advertenties waarin instituten voor spreekvaardigheid, die opereren onder prachtige namen als Instituut Eloquentia (‘welsprekendheid’), mensen die - meestal geheel terecht - hun mond niet open (durven te) doen oproepen bij hen tegen betaling een cursus te volgen.

Want wie wil er niet een goed spreker worden op partijvergaderingen, in oudercommissies en andere organen? Die instituten spelen altijd op de ijdelheid van hun klanten. Ze zeggen dus niet: ‘Bent u ook zo'n type dat nooit begrijpt wat een ander bedoelt zodat u het maar het verstandigst vindt uw mond dicht te houden?’ Welnee, die advertenties zeggen: ‘U bent eigenlijk heel belangrijk. Wist u dat nog niet? Diep in uw hart weet u het best! U bent heel belangrijk. Herhaal: u bent verschrikkelijk belangrijk. En u hebt allerlei interessante meningen. Gek eigenlijk hè, dat anderen daar nooit iets van te horen krijgen omdat u zo weinig zegt. En toch wilt u dat die anderen u gaan bewonderen, omdat u altijd uw mond durft open te doen, niet schroomt wanneer er een toespraak moet worden gehouden. Bovendien weet u het, nietwaar? Degene die in onze maatschappij het beste zijn mondje weet te roeren, krijgt de meeste kansen op Succes.’

In die advertenties staat dus nooit wat ik vaak denk op vergaderingen waar allemaal mensen bij elkaar zitten die om het hardst proberen aan het woord te komen en te blijven. Dan denk ik: ‘Allemachtig wat een gezeur. Houdt die kerel

(respectievelijk: dat mens) nou nooit op. Daar heb je hém (háár) weer. Schiet toch op! Wij weten allang wat je wilt zeggen.

Dat hoef je ons niet nog een keer uit den treure uit te komen leggen!'

Zo gaat het dus in de dagelijkse praktijk.

Vlotte sprekers zijn niet altijd de beste. Want het gaat erom *wat* ze te zeggen hebben en *hoe* ze het zeggen. Iemand die zijn belangwekkende mededelingen te lang uitspint, oogst verveling. Daarentegen kan iemand die op een leuke manier niets weet te vertellen, best heel boeiend zijn. Maar dat komt maar weinig voor. En Niets verveelt toch ook heel snel.

Daarom: *iets* en *hoe*.

Dat 'iets' leer je natuurlijk nooit op zo'n instituut. De inhoud van een toespraak (of van een geschrift) komt tot stand op basis van de algemene kennis van de spreker. En niet alleen op basis van zijn kennis, maar ook van zijn vermogen met die kennis iets te doen.

Les in spreken aan mensen die niets te vertellen hebben, zal altijd op een fiasco uitlopen, net als zwemles aan iemand zonder armen en benen. Toch proberen die instituten dat. Ze claimen dat ze iedereen 'spreken in het openbaar' kunnen leren, en daarbij gaan ze er voor het gemak van uit dat al hun cursisten in principe boeiende, originele persoonlijkheden zijn.

Die cursussen komen, doordat vorm en inhoud van elkaar gescheiden worden, neer op het aanleren van trucs om van je verlegenheid af te komen.

Helaas zal iemand die op zo'n instituut spreken heeft geleerd en niets te zeggen heeft, in een gezelschap van werkelijk spreekvaardigen onmiddellijk door de mand vallen. De volgende cursus die hij moet volgen is er een om de persoonlijkheid te versterken. De wielrenner Hennie Kuiper volgde zo'n cursus in de winter van 1978-1979, omdat hij een leider wilde worden.

Helaas was hij in de daarop volgende Tour de France minder een leider dan ooit.

Het is overigens bekend dat veel mensen spreekangst hebben. Zij voelen zich geremd in gezelschappen en houden daar dan ook hun mond gesloten. Cursussen waarin je wordt voorgespiegeld dat je een vlotte jongen of een brutaal meisje zult worden, helpen daar niet tegen. Spreekangst verdwijnt meestal wanneer mensen leren de situatie waarin zij zich bevinden aan

te kunnen. Dat kan dus nooit in de nagebootste werkelijkheid waarin een aantal mensen bij elkaar zit die allemaal vlotte sprekers willen worden en daarbij bereid zijn elkaar optimaal te helpen. In de werkelijkheid willen mensen elkaar meestal helemaal niet helpen. Ze willen elkaar aftroeven, bewijzen dat ze sneller zijn dan een ander.

Bovendien: niemand leert spreken door het houden van kletspraatjes, zoals geen leerling op school zich behoorlijk in het openbaar leert te uiten door het houden van zo maar een spreekbeurt.

Vaak zie je mensen in een situatie verkeren waarin zij voor hun belangen moeten opkomen. Ze weten wat hun belangen zijn en dat hun kans voorbijgaat als ze hun mond niet opendoen. Ze moeten wel en uiten zich, zij het vaak onbeholpen. Maar als je het meer doet, gaat het al snel beter.

Als ik een instituut voor welsprekendheid opende, zou ik het ‘Instituut De Holle Vaten’ noemen.

Die klinken namelijk het hardst.

Huilen met de wolven in het bos

Allemaal huilen wij wel eens met de wolven in het bos mee. Vaak is dat gewoon een kwestie van gemakzucht. Je bevindt je in een gezelschap dat er over een bepaalde kwestie een eensgezinde mening op nahoudt. Die mening is toevallig niet die van jou en dan ligt de kans voor het grijpen een debat te beginnen. Maar daar heb je af en toe geen zin in. Of al die mensen kijken je zo dreigend aan. En dan lijkt het een verstandig besluit maar zo'n beetje met die anderen mee te praten, niet tegen ze in te gaan. Ook in situaties waar mensen op een heel directe wijze van anderen afhankelijk zijn, zoals bij sollicitaties, zal het meehuilen met de wolven in het bos geregeld voorkomen. Ja, het is heel vervelend als je om welke reden dan ook meent dat je je mening beter even voor je kunt houden. Maar het is, in ons land tenminste, niet verplicht om zo te handelen. En, zoals gezegd, je hebt er soms wel gemak van. Zelf ga ik bij voorbeeld nooit in debat met mensen die er zulke vastgeroeste meningen op nahouden dat ik al moe word bij de gedachte hoeveel moeite het me zal kosten hun ongelijk aan te tonen. Ook als ik iets zeker weet en een ander weet ook iets zeker, begin ik er niet aan mijn mening met kracht naar voren te brengen. Dat wil zeggen: tenzij er voor mij iets op het spel staat.

Het gemakkelijke van schrijven is dat niemand je tegenspreekt. Dat laatste kan natuurlijk wel enige tijd later gebeuren. Maar dan heb jij allang de kans gehad rustig je mening op papier te zetten. Wanneer mensen daarna je opinie aanvechten, en ze hebben gelijk, dan heb je gewoon niet voldoende nagedacht, of niet zorgvuldig genoeg geformuleerd. Het vervelende van gesprekken is dat mensen je door de snelheid van hun denken of door een paar goed geplaatste grappen kunnen overvleugelen. Het prettige ervan is juist dat je in een gesprek onmiddellijk op

elkaar kunt reageren, en op die manier kan je je mening bijstellen door de argumenten van een ander, welke jij de moeite waard vindt.

Meehuilen met de wolven in het bos is natuurlijk de beste manier om de grootste schreeuwers in gesprekken steeds te laten winnen. Maar af en toe moet je aan zelfbescherming doen. In dat geval is een gepast zwijgen natuurlijk altijd beter dan maar met die anderen mee te doen. Dat leidt vaak tot ongelukken. Het echte meehuilen is toch wel een beetje laf.

Ook vroeger deden mensen op deze manier aan zelfbescherming. Al voor de geboorte van Christus bestond de Latijnse zegswijze ‘cum insanientibus furere’: razen met de razenden.

In de zeventiende eeuw heette het in onze streken: ‘Die met wolven omgaet moeter na huylen’: als je nu maar net zo huilt als een wolf, dan denken de andere wolven dat je een der hunnen bent en sparen ze je.

Een weinig optimistische visie op de mens. Maar de geschiedenis heeft ons geleerd dat dit niet geheel ten onrechte is.

Wolven overigens hebben in spreekwoorden altijd de rol van onbetrouwbare, valse dieren, op zoek naar prooi. Zo heb je de ‘wolf in schaapskleren’ (een booswicht die zich als een eerlijk man voordoet); ‘een wolf in de schaapskooi’ (een geestelijke die verkeerde denkbeelden verkondigt en daardoor de gemeente afvallig maakt van het ware geloof).

‘De wolven verscheuren elkaar niet,’ zegt men in het Vlaams: de bozen bevechten elkaar niet.

In het Frans, Duits en Engels komt het spreekwoord ook voor: ‘Il faut hurler avec les loups’; ‘Mit Wölfen muss man heulen’; ‘One must howl with the wolves’.

‘Il faut’ - ‘man muss’ - ‘one must’: in die talen gaat men nog een stapje verder door het meehuilen met de wolven bijna voor te schrijven.

Daarmee wordt de visie op de mens en zijn vermogen voor zichzelf op te komen, in vrijheid zijn leven vorm te geven, er niet vrolijker op.

Politieke taal

Op één dag in december 1977, vlak voor de heer Van Agt van de koningin opdracht had gekregen een kabinet te vormen, kwam ik de volgende uitspraken tegen via krant en tv.

Allereerst schreef de op dat moment demissionaire minister Lubbers een brief aan de kabinetsformateur waarin hij stelde dat hij best minister had willen worden in het kabinet dat Van Agt in z'n hoofd had, maar dan wel minister van Financiën. Dit evenwel kon niet, want - en nu citeer ik Lubbers - daar vond de kabinetsformateur de 'moed, werkkracht en ervaring van Frans Andriessen'.

Wat nu zei de toekomstige minister van Binnenlandse Zaken op vrijwel dezelfde dag? 'Durf en moed zullen belangrijke uitgangspunten voor het komende kabinet zijn.'

En alsof de demissionaire minister-president Den Uyl toen niet meer kon achterblijven, verklaarde die de volgende dag dat hij 'de moed had gehad dwars tegen zijn eigen partijraad in te gaan'. Hoe zit dat, worden wij geregeerd door keurige burgerheren of door helden? Want als er één eigenschap bestaat die altijd in het bijzonder aan heldhaftige figuren wordt toegeschreven, dan is het wel *moed*.

Moed om draken te verslaan, jonkvrouwen te redden, katjes uit brandende pakhuizen weg te slepen, de wereld te bewaren voor de ondergang.

James Bond is een held. En Kuifje.

Maar Frans Andriessen, Wiegel en Den Uyl?

Politici zijn niet altijd even helder en duidelijk in hun uitdrukkingen. Vanuit hun standpunt bezien is het ook moeilijk alles altijd recht voor z'n raap te zeggen. Lubbers dacht toen hij die brief schreef: 'Hoe heeft Van Agt zo stom kunnen zijn die Andriessen minister van Financiën te maken?' Maar omdat ze

alle drie lid zijn van dezelfde partij, gaf hij een politiek wervende draai aan de verwoording van zijn teleurstelling. En zo is Andriessen plotseling opgezadeld met ‘moed, werkkracht en ervaring’.

Politici veranderen, bij het snel veranderen der tijden en kansen, ook nog wel eens van politieke mening (dat is een andere mening dan hun gewone mening). Omdat het zo moeilijk uitleggen is waarom ze de ene dag voorrang willen geven aan links verkeer en de volgende dag van oordeel zijn dat rechts de voorkeur geniet, laveren ze met hun uitspraken nog wel eens door het midden. Neem nu zo'n kabinetsformatie. Die van 1977 duurde meer dan een half jaar. Niet te kort dus. Opiniepeilingen gaven aan dat veel kiezers hun vertrouwen in de eerlijkheid van de politiek waren kwijtgeraakt. ‘Dat gerommel,’ riepen die teleurgestelden uit. ‘Wie kun je nog vertrouwen van dat zootje?’

Tja, en dan komt de aap uit de mouw. ‘Degenen die je kunt vertrouwen,’ roepen de politici uit, ‘dat zijn wij! Want wij zijn helemaal niet aan het rommelen en sjacheren. Wij zetten ons met kracht in voor het vaderland.’ Daarom is Kuifje Andriessen niet een gewone politicus, maar een *moedig* mens.

Den Uyl is ook in de eerste plaats moedig.

En de heer Wiegel: die kondigt maar meteen aan dat het hele kabinet moedig zal moeten zijn.

Moedige mensen zijn prijzenswaardig. En wie hebben zich dus weer vergist? Precies, de kiezers. Wij hebben ten onrechte het vertrouwen in politici verloren. En dat alles door de *suggestie* van één woord: moed.

Wij allen weten wat moed betekent. Het hoort bij het redden van mensenlevens en bij niets minder.

De politici gebruiken dit woord om hun eigen belang en voortreffelijkheid te benadrukken.

Zo zien we ze gezamenlijk op dat ene in het water gevallen katje afrennen: Andriessen, Den Uyl en Wiegel. En dat beest maar miauwen.

Een twistappel

Allemaal zijn wij wel eens een twistappel, onderwerp van ruzie. Maar de vraag is wat een appel met dat geruzie te maken heeft. Peleus, in de Griekse mythologie prins van het eiland Aegina, kreeg van de goden de zeegodin Thetis tot vrouw. Dat huwelijk moest gevierd worden. Om het feestje nu een beetje gezellig te houden, was de twistgodin Eris niet uitgenodigd. Dat viel bij deze toch al twistzieke damesgod niet in goede aarde en zij zon op wraak. Stiekem begaf zij zich naar het feestterrein en wierp een gouden appel onder de gasten. Deze appel droeg het opschrift: 'Voor de schoonste.' Als zoiets tegenwoordig zou gebeuren, dan zou de dame die hem als eerste opraapte, de appel meteen aan haar naaste overhandigen: alsjeblieft, voor jou. Deze naaste, die ook allang genoeg had van het jaloerse gedrag dat vrouwen altijd wordt aangewreven, zou de appel ook niet willen houden.

Uiteindelijk zou iemand de vrucht gewoon naar buiten gooien. Want tegenwoordig zijn vrouwen solidair met elkaar. En dat is maar goed ook.

Vroeger was dat anders. Die appel rolt daar dus over de grond. Binnen de kortste keren was er een enorme bonje ontstaan tussen de godinnen Hera, Athene en Afrodite. Want die wilden alle drie de schoonste zijn.

De oppergod Zeus zat met die kijvende godinnen in zijn maag en om er zelf af te zijn (daar was hij tenslotte de oppergod voor), wees hij als scheidsrechter de herder Paris aan. Herders zijn vaak van eenvoudige komaf, maar deze Paris was een Trojaanse koningszoon, en heel wel tot scheidsrechteren in staat.

De drie godinnen probeerden elk hem in te palmen. Hera, de vrouw van Zeus overigens, beloofde hem macht en rijkdom.

Athena had hem wijsheid te bieden en Afrodite stelde hem een huwelijk met de mooiste vrouw op aarde in het vooruitzicht.

Nou, ik weet wel wat ik gekozen had: die macht en rijkdom.

Want met die rijkdom had ik verschillende professoren in dienst kunnen nemen om mijn wijsheid op te vijzelen, en met al dat geld had het met de dames ook wel goed gezeten. Maar Paris had misschien al te lang in zijn eentje op de schapen gepast en hij koos dus voor het huwelijk met de schoonste vrouw ter wereld.

Die schoonste was de schone Helena. Met behulp van Afrodite schaakte Paris haar en veroorzaakte zo de Trojaanse oorlog.

Dat verhaal is te lezen in de *Ilias* van de beroemde Griekse dichter Homerus. Als gymnasiast moest ik daar gedeelten uit vertalen. Ik herinner mij nog goed hoe in dat werk de uitroep voorkomt: ‘O laat mij slapen met de gulden Afrodite.’ En hoe ik dat vertaalde: ‘O laat mij slapen met Afrodite, voor een gulden.’ Dat was de helft van mijn wekelijkse zakgeld. Ik had er dus veel voor over.

Het eerste gewin is kattegespin

Een waarheid zo groot als een koe luidt: het eerste gewin is kattegespin. Wat bij het begin van het spel wordt gewonnen, zal later verloren gaan. Eerste winst houdt nooit stand. Zorg er dus maar voor dat die eerste winst wordt uitgebreid met meer winsten.

Alleen degenen die doorgaan hun kapitaal te vermeerderen, kunnen op enige zekerheid rekenen wanneer hun oude dag aanbreekt. Geldt dat vlijtige doorgaan trouwens niet voor alles wat mensen ondernemen? Alleen de doorzetter wint!

Niet een spreekwoord voor losbollen, dat is duidelijk. Maar hoe komt dat kattegespin bij het eerste gewin?

Het zou zo kunnen zijn: een kat spint, maar haar spinnen levert geen resultaat op in de vorm van een draad. Echte spinsters leveren een produkt af. De kat niet, haar spinnen is schijngespin. ‘Kat’ had vroeger vaak de betekenis van vals, onecht, onbetrouwbaar. Het spreekwoord luidt ook wel eens: ‘Eerste winst is katjeswinst.’ Katteliefde zou niet te vertrouwen zijn, een slechte liefde met valse bijbedoelingen. Van een kat wordt gezegd dat zij eerst vleit om daarna des te gevoeliger te kwetsen. Eerst spint zij vriendelijk, om een ogenblik daarna haar klauwen uit te steken.

Een verwant spreekwoord is: ‘Klein gewin brengt rijkdom in.’ Wie alle dagen wat overhoudt, ook al is het niet veel, wordt gestadig rijker.

Ach, tegenwoordig overkomt dat laatste niet veel mensen. De meesten van ons geven het eerste gewin onmiddellijk weer uit.

En als je meer uitgeeft dan je aankan, sluit je een lening bij een bank. De rente die je daarvoor moet betalen is aftrekbaar voor de belasting. Wat handig allemaal. Hoe meer geld je verdient, hoe makkelijker het lenen wordt.

Ook vroeger hadden de rijken het veel gemakkelijker dan de

armen. Maar de oppassende burgerij was van mening dat spaarzaamheid altijd geboden was. Een appeltje voor de dorst, en bij voorkeur een mand vol van dat soort appeltjes. Die eerste winst, dat is allemaal ijdelheid. Een hecht fundament, daar gaat het om. Wie er warmpjes bijzit merkt de winter niet. De aanhouder wint.

Tot voor kort wilde dat zeggen: de aandeelhouder.

Een loer draaien

Wie heeft er nooit iemand een loer gedraaid? Sommige mensen zijn er werkelijk gespecialiseerd in. Zij zien er geen been in anderen te bedotten of beet te nemen.

Volgens sommigen houdt ‘loer’ verband met loeren en dan betekent de uitdrukking: iets afloeren om daarna van de verkregen kennis van feiten misbruik te maken ten koste van degene die je afgeloerd hebt.

Anderen zijn van mening dat hier ‘loeren’ in de betekenis van ‘bedriegen’ bedoeld wordt. Als je iemand een loer draait, bedrieg je hem dus.

Nu is het zo dat je zo'n loer ‘draait’. Wat dat werkwoord draaien, aandraaien, betreft: dat heeft hier de betekenis van in orde maken, leveren.

Dus je levert iemand een loer, je bedriegt hem.

Maar we zijn er nog niet.

Want er is nog een andere verklaring, ontleend aan de valkerij. Dat zit zo: de op vliegend wild, met name patrijzen, afgerichte valken beschrijven hoog in de lucht kringen. Wordt een patrijs door de valkenier, met behulp van zijn hond, opgejaagd, dan gaat de valk in duikvlucht op hem af en slaat hem. Moet de valk bij de jager terugkomen, dan lokt deze hem door met een loer te zwaaien. Die loer is een voorwerp enigszins in de gedaante van een vogel. Het is vervaardigd uit twee op elkaar gestikte stukken leer, opgevuld met zaagsel. De loer dient als schijnprooi, waarmee de valk voor de gek gehouden wordt. Er wordt inderdaad mee gedraaid.

We mogen zelf kiezen welke verklaring we het meest voor de hand vinden liggen.

Hoe dan ook: moeilijker te verklaren zijn verwante uitdrukkingen als: ‘iemand ollen (prullen, vodden) draaien’; ‘iemand een

foef (lap) bakken’; ‘iemand voor het lapje houden’; ‘iemand knotjes (kluwens) draaien’; ‘iemand knopen draaien’ en:

‘lorrendraaierij’ (ofwel smokkelarij).

Wat uitdrukkingen betreft kunnen wij dus alle kanten uit als wij nog eens besluiten iemand een flinke loer te draaien!

Aan de kaak stellen

Soms bekruipt mij de onbedwingbare behoefte iemand of iets aan de kaak te stellen. Dat wil zeggen: iets aan de openbaarheid prijsgeven dat men liever verborgen had gehouden. Stel dat iemand iets doet dat niet door de beugel kan en schadelijk is voor het land. Dan zal hij het zelf graag geheim willen houden. Maar als anderen er lucht van krijgen, zullen zij er wel degelijk ruchtbaarheid aan geven. En dan stellen zij die persoon aan de kaak.

In de kranten worden vaak mensen aan de kaak gesteld. De personen in kwestie vinden dat niet leuk. Maar toch is het een der taken van de pers om dingen uit te zoeken die niet in de haak zijn. Anders zou het een nog veel grotere rotzooi worden in de wereld dan het nu al is. In bepaalde landen is het de pers verboden te publiceren wat zij wil. Daar is de openheid ver zoek. In die landen zijn dus kennelijk veel dingen aan de hand die niet in de openbaarheid *mogen* komen en dat is geen gunstig teken. Oorspronkelijk was een ‘kaak’ een ton (denk aan haring kaken: haring in een ton met zout bewaren). In de middeleeuwen werden misdadigers op zo'n ton gezet, midden op het marktplein, ten prooi aan de spot van het volk. Men werd dan ‘op die kaecke geset’. Later werd deze ton vervangen door een schandpaal, waar de boef met een ijzeren halsband aan vast geklonken werd, de handen geboeid. Ook een geliefde straf was het vastspijkeren van één oor aan de kaak, waarbij het de bedoeling was dat het slachtoffer zich losrukte en onder luid gejoel en geschimp, met vele trappen na, zich een weg door de menigte baande.

Het ‘aan de kaak stellen’, zoals het nu heet, was een van de meest gevreesde straffen. Er is een verhaal bekend over een soldaat uit Hoorn in 1673. Deze smeekte de krijgsraad de kogel te mogen krijgen in plaats van aan de kaak te staan. Door dit laatste zou hij

zichzelf en zijn nakomelingen voor eeuwig met schande overladen. De soldaat kreeg zijn zin en onderging welgemoed en opgelucht zijn straf Dat nemen we maar aan, want hij kon het niet navertellen.

Het duurde lang voor het aan de kaak stellen werd afgeschaft. Eeuwenlang was het een wekelijks uitje voor vele gezinnen, die zich zo eens heerlijk konden uitleven door met stront, brandende en scherpe voorwerpen naar de beklaagde te gooien. Dat mocht allemaal.

De zegswijze is kort na het afschaffen van het aan de kaak stellen ontstaan, en zo ligt dit gruwelijk gebruik voor eeuwen vast, zonder dat de meesten die zich van de zegswijze bedienen, weten wááraan ze door het uiten van deze woorden herinneren.

Doeg!

In de jaren vijftig, toen ik net van de lagere school kwam, placht ik mijn vrienden bij het afscheid nemen te groeten met: ‘nou de mazzel’. Ook zeiden wij tegen elkaar: ‘De ballen’.

Later werd dat allemaal eenvoudiger. Bij het afscheid nemen van een bekende zei ik nog uitsluitend: ‘Dag.’ Of: ‘Dáág.’

Ik zei hoe dan ook nooit ‘Doeg’.

Dat gebruik van het woordje ‘doeg’, daar krijg ik nog eens wat van. Het irriteert mij bovenmatig. En als dat het geval is, moet je proberen erachter zien te komen hoe dat komt. Laat ik een poging wagen.

In de eerste plaats wordt het woordje ‘doeg’ vaak door vrouwen en meisjes gebruikt. Ik heb niets tegen vrouwen, en ook niet tegen meisjes. Maar ik heb wel iets tegen het woordje ‘doeg’.

Er is dus kennelijk iets aan de hand, ofwel met het woordje zelf, ofwel met het woordje in verband met degene die het in een bepaalde situatie gebruikt.

‘Doeg’ is een dialectische afleiding van ‘Dag’. Dialectische woorden zijn meestal beperkt tot de streek waar het dialect gesproken wordt. Maar ‘doeg’ is het hele land door gereisd. Kennelijk vonden allerlei mensen dit woordje een uitermate geschikte afwisseling van het bekende ‘dag’. Waarschijnlijk is het zo gegaan: Iemand hoorde een dialect-spreker ‘doeg’ zeggen en dacht: dat is aardig. De volgende keer gebruikte hij (of zij!) zelf ‘doeg’, en op die manier werd het gebruik een modieuze sneeuwbal.

Waarom erger ik mij er nu aan? Ik denk dat dit komt omdat mensen die ‘doeg’ zeggen iets persoonlijks op het oog hebben.

‘Dag’ vinden ze te gewoon, en daarom zeggen ze ‘doeg’, alsof die groet iets heel speciaals betekent, iets dat andere mensen niet hebben. Daarnaast spreiden de gebruikers (en in dit geval dan

vooral de gebruiksters) van ‘doeg’ een soort zogenaamde vlotheid ten toon, waar de onechtheid van afdruipt. Alsof iedereen je pas een echt leuk, vlot tiep vindt als je ‘doeg’ joelt.

Mijn irritatie wordt dus op verschillende manieren gewekt.

In de eerste plaats hoef je helemaal niet ‘doeg’ te zeggen als je op een hoogst persoonlijke manier wilt groeten. Ik zou bijna zeggen: dan moet je juist niét ‘doeg’ zeggen. Je kunt het woord ‘dag’ in allerlei toonaarden gebruiken, en als je wilt kun je door de manier waarop je het uitspreekt allerlei intieme gevoelens suggereren.

In de tweede plaats suggereren degenen die ‘doeg’ tegen mij zeggen een vertrouwdheid die loos is. Want doeg is een modegroet, het stelt niets voor dan zinloos gekraai. Nu zou je daar tegenin kunnen voeren dat ‘doeg’ voornamelijk wordt gebezigd bij het vluchtige afscheid, bij voorbeeld na het afrekenen bij de groenteman. Maar daarom is het des te erger wanneer ze het ook tegen jou zeggen!

‘Doeg’ wordt, zoals gezegd, gebruikt om je te onderscheiden van anderen. Vandaar dat er met grote kracht een nieuwe groet in opmars is: ‘Doei’ of ‘doe-hoei’.

Lezers en lezeressen, ik groet u: Doeps!

PS: Werkelijk het allernieuwste op dit gebied, en daarom nog een beetje onbekend is het enkele ‘hoei!’ Dit ‘hoei’ is bedoeld als welkomsgroet. Ik hoorde het op een station. ‘Hoei’ werd vroeger vooral gebruikt door schoorsteenvegers, wanneer ze elkaar riepen: de een op het dak, de ander beneden bij de kachel. Moge iedereen die vandaag de dag dit ‘hoei’ gebruikt onmiddellijk een zwart gezicht krijgen dat hij nooit meer kan schoon wassen!

Boontje komt om zijn loontje

‘Kwade dingen worden vroeg of laat gestraft, ieder krijgt wat hij verdient,’ denken mensen die vertrouwen hebben in de rechtvaardigheid van de wereld. Gelukkig komt het inderdaad ook nog wel eens uit. Vaak komt boontje om zijn loontje, zoals het spreekwoord luidt. Die boontje die om zijn loontje komt stamt waarschijnlijk uit een zeventiende-eeuws sprookje.

Erwtje, boontje, strootje en kooltje vuur zullen samen een tochtje maken. Onderweg komen ze bij een rivier die ze niet zonder hulp kunnen oversteken. Maar strootje weet raad.

Hij gaat dwars over de stroom liggen en zo kunnen erwtje en boontje veilig aan de overkant komen. Maar ja, als kooltje vuur dit ook wil proberen, begint het strootje te branden en valt het kooltje in het water. Boontje vindt dit zo grappig dat hij - letterlijk - barst van het lachen. Net goed! Zo komt boontje om zijn loontje, hij krijgt wat hij verdient. Een uitdrukking die erop lijkt en die ook uit de sprookjeswereld komt, is: ‘Het appelmannetje komt om zijn geld.’ In de zeventiende eeuw betekende het woord ‘boonken’ kabouter, vreemd onaards wezen.

Het sprookje overigens dekt het spreekwoord niet helemaal, want er is geen sprake van dat boontje ‘ergens om komt’: hij krijgt wat hij verdient.

Misschien houdt het spreekwoord verband met het Vlaamse ‘bonenspel’, krijgertje, waarbij de krijger het ‘boontje’ wordt genoemd.

Ook is er weleens gezegd dat ‘boontje’ een verbastering zou zijn van ‘boôtje’ of ‘bodetje’, namelijk de brenger van een goede tijding, die om zijn loon komt. Ook dit lijkt echter niet zo'n goede oplossing: het gaat hier niet om een beloning maar om een welverdiende straf.

Het woord ‘boon’ komt voor in talloze gezegden. Bonen vormden eeuwenlang voor miljoenen mensen het dagelijks voedsel. Vaak werden bonen in verband gebracht met gekken en dwazen.

Buiten de uitdrukking ‘Hij is in de bonen’, werd vroeger veel gebruikt: ‘Hij heeft de bonen in zijn hoofd’, en dan bedoelden ze dat het geestelijk niet helemaal snor met je zat. Ook kon je horen: ‘Het is weer bonen tijd’, het is weer gekkentijd.

Wie we bijna over het hoofd zouden zien is ons bekende ‘heilig boontje’, de Brave Hendrik. Dat heilig boontje stamt af van het Driekoningenfeest. Degene die de boon in zijn koek vond was voor die avond de heilige koning, maar hij was een schijnheilige, later vereenzelvigd met het heilig boontje zelf.

In Zuid-Nederland draaien ze het om: ‘loontje komt om zijn boontje’. Maar de betekenis is hetzelfde.

Koningen

Waar ga je naartoe als je een sleutel moet laten bijmaken? Nou, dan ga je naar een ijzerwinkel, of een sleutelwinkel. Die winkels hebben vaak een bepaalde naam: ze heten ‘De sleutelkoning’ of ‘Het sleutelpaleis’.

Nu denk ik niet onmiddellijk aan sleutels als ik in een paleis sta. Andersom lijkt zo'n naar olie ruikende winkel ook niet bepaald op een paleis. En de man die de sleutels maakt: het is vaak moeilijk om in hem een koning te zien.

Behalve sleutelkoningen hebben we ook fietsenkoningen, en we kennen natuurlijk meubelpaleizen. Nou kan ik dat laatste nog een beetje begrijpen als ik bedenk dat iedereen van zijn huis, hoe klein het ook is, een paleisje wil maken. Dat een huis op een paleis moet lijken, wordt ons trouwens via de reclame aardig aangepraat.

In Frankrijk, om precies te zijn in de Finistère, in Bretagne, kwam ik een bioscoop tegen die *Le Roi d' Ys* (de koning van Ys) heette.

Ys is de naam van de verzonken stad die daar voor de kust zou liggen, zoiets als Atlantis. Ys was een bijzonder fraaie stad volgens de overlevering. Niet voor niets heet Parijs: Par-Ys: gelijk aan Ys, even mooi als Ys.

Le Roi d'Ys. De koning van Ys. Die bioscoop was lelijk! Hij zag er aan de buitenkant werkelijk niet uit.

Een lelijke bioscoop, een eerzaam maar eenvoudig handwerk als sleutel- of fietsenmaker, en een grote winkelwaar ze meubelen verkopen die je echt niet aan de koning zou aanbieden. Wat betekent dat?

Wij zien hier hoe met behulp van de taal dingen als het ware worden opgepoetst. Ze krijgen meer status door benamingen die herinneren aan personen en hun behuizingen waar de meesten van ons van oudsher ontzag voor hebben. Hoeveel verhalen zijn

er niet in omloop over koningen en keizers? Het ligt voor de hand: vroeger waren zij degenen die boven ons stonden, aan wie wij gelijk zouden willen worden.

Kinderen spelen vaak koninkje. Zij bouwen hutten en noemen die dan ‘paleis’. Met je fantasie kun je een heleboel.

Mensen willen vaak belangrijker schijnen dan zij zijn. Dat maakt die mensen er niet gelukkiger op. Aan die behoefte de nogal kale werkelijkheid even achter zich te laten, herinneren ook die sleutel- en fietsenkoningen en dat meubelpaleis.

Het zijn pogingen om aan de armzaligheid te ontkomen, pogingen om aan te tonen dat je dáár moet wezen, in het paleis, bij de koning, die de beste is.

In Hilversum is een zaak met tweedehands boeken die heet: nee, niet de boekenkoning, maar de boeken*wurm*. Als het om boeken gaat kun je je ook gelijkstellen met een wurm, denk je op het eerste gezicht, want mensen die boeken lezen zijn niet treurig en onaanzienlijk. Die hebben geen koning nodig, die zijn met al hun kennis zelf al koningen en kunnen dus rustig ‘tot de wurm’ gaan.

Maar nu overdrijf ik even. Want een boekenwurm is iemand die met zijn neus in de boeken zit, zoals een wurm in hout.

Van de meeste koningen kon dat niet gezegd worden.

Toen Hinault voor de eerste keer de Tour de France had gewonnen, schreef een Franse krant dat hij ‘de koning van het pedaal’ was. En hier hadden ze toch wel een beetje gelijk. Want Hinault was inderdaad de beste, en niet alleen in de bergen, zoals vroeger de *bergkoning*, de wielrenner Frederico Bahamontes.

De kat op het spek binden

Wanneer wij iemand willens en wetens de gelegenheid geven kwaad te doen, hem in onweerstaanbare verleiding brengen om iets uit te halen, dan zeggen we: dat krijg je ervan als je de kat op het spek bindt.

Die uitdrukking is nog niet zo oud, dat wil zeggen: niet in deze vorm. De oudere vorm van de uitdrukking luidt: de kat de zoete melk (of: de boter) bevelen.

Die laatste uitdrukking kwam al in de zeventiende eeuw voor. Dat hij in de loop van de tijden veranderd is, kan komen doordat er een oud Drents volksvermaak bestond waarbij letterlijk een kat op een reep spek werd gebonden. Deze combinatie van kat en spek werd dan door een aantal heren heen en weer gegooid, net zolang tot de kat dood was. Dit hoogstaande vermaak werd ‘treiterbossen’ genoemd.

De verbinding tussen de oudere vorm ‘de kat de zoete melk bevelen’ en de betekenis ‘iemand in de verleiding brengen’ ligt meer voor de hand dan de verbinding tussen deze betekenis en die op een reep spek gebonden kat. Maar zo gaat dat met uitdrukkingen: een oudere vorm verandert door de invloed van iets dat er eigenlijk niets mee te maken heeft, maar dat er in een onderdeel op lijkt.

In het Duits komt de zegswijze ook voor: ‘Man musz nicht Speek vor die Katze werfen.’ En: ‘Der Speek ist verloren den man der Katz zum Aufheben gibt.’ Vrij vertaald komt dit neer op hetzelfde als ‘de kat op het spek binden’: spek dat je aan de kat overlaat, ben je kwijt. Maar: poes lust geen spek, wel zoete melk. ‘De kat de zoete melk bevelen’ heeft echter geen stand gehouden en is verdrongen door ‘de kat op het spek binden’, dat oorspronkelijk niets met de betekenis ‘iemand in verleiding brengen’ te maken had, maar later wel die betekenis heeft gekregen.

De Engelsen zijn dichter bij de betekenis gebleven met hun uitdrukking ‘To put the cat among the pigeons’, de kat tussen de duiven zetten. Persoonlijk ben ik geen liefhebber van duiven. Een van mijn huurlieden heeft er een hok vol van. Laatst droomde ik dat ik deze rumoerige beesten een voor een met een buks van het dak zou verwijderen. Ik heb mijn katten voorgedaan hoe zij zich verdekt moeten opstellen en zich dan plotseling op zo'n koerend beest storten. Maar zij zaten er onaangedaan bij en droomden waarschijnlijk op hun beurt van de jonge merels, die zij vangen en onder mijn bureau leggen, hoewel ik ze al zo vaak heb verteld dat ik alleen van kwartels houd.

Laat je niet in het ootje nemen

Omdat wij Nederlanders een erg humoristisch volk zijn, een feit dat je iedere dag bij voorbeeld op de televisie kunt waarnemen, omdat wij kortom niet voor een grap of een lach terugschrikken, nemen wij graag eens iemand in het ootje.

'Daar heb je je ouwe grootmoeder alweer in het ootje genomen,' riep mijn oma op gepaste tijden, en zij bedoelde daarmee dat zij het mikpunt van mijn goedmoedige spotternij was geworden. Maar het is helemaal niet mooi om oude mensen in het ootje ofwel in de maling te nemen. Dat leerde mijn moeder mij.

Haar nam ik dus nooit in de maling. Hoewel ze nog heel jong was toen ze dat zei.

Dat 'maling' komt overigens van malen, ronddraaien. Dus iemand in de maling nemen betekent hem rond laten draaien, tot het hem bij wijze van spreken groen en geel voor de ogen ziet. Iemand die je laat ronddraaien maak je zo tot het middelpunt.

En dan neem je hem dus heel letterlijk in het ootje, omdat een ootje een kringetje is, dat je om iemand trekt, of dat je met anderen om hem vormt. In het Gronings heet het dan ook: 'ain in de kring nemen'. En in Antwerpen heeft men het over iemand 'in het o'ken trekken'. In dat laatste geval denk je dus weer aan een echte cirkel, waar iemand in wordt gezet.

Bij het knikkerspel kent men ook een ootje: het kringetje waarbinnen de knikkers staan die het mikpunt van de spelers zijn. Maar of je nu een knikker bent dan wel een mens: als het je overkomt dat je in het ootje wordt genomen, betekent dat wel dat ze je proberen te raken, al heeft de uitdrukking natuurlijk een goedmoedige betekenis.

Als je tegenwoordig iemand te grazen neemt dan zet je hem 'voor paal'. Waar die paal moet staan is natuurlijk duidelijk: midden in het ootje.

Zijn laatste oortje versnoepen

Soms zie je iemand kijken alsof hij zijn laatste oortje versnoept heeft. Zo iemand is er naar aan toe. Hij kijkt beteuterd of verlegen, alsof hij zich helemaal geen raad meer weet.

Een ‘oort’ (met een *t* of met een *d*) is een zeer oud geldstuk, ter waarde van een kwart stuiver of twee duiten.

Het boek *Spreekwoorden en zegswijzen* van De Cock, uit 1908, meldt: ‘De prijs van zekere waren - vooral van boter en eiers - wordt door ons volk nog gemeenlijk in stuivers en oordjes opgegeven. Bijvoorbeeld voor boter veertien min een oordje of vijftien en een oordje’.

Voor één oortje was er dus bar weinig te krijgen en als je je laatste oortje versnoept had, was het hongerlijden geblazen. Het ‘oortje’ komt in veel spreekwoorden voor. Zo zegt men in Vlaanderen ‘een oortje in tweeën bijten’, als men spreekt over zuinige, gierige mensen. Een variant daarvan: de Nederlanders zouden het koperdraad hebben uitgevonden door met z'n tweeën aan een cent te trekken.

Als van een man gezegd wordt: ‘Hij ligt voor een oortje thuis,’ hetgeen letterlijk betekent: ‘hij betaalt maar een oortje kostgeld,’ dan heeft hij niet veel bij zijn vrouw in te brengen. Zij verdraagt hem wel, maar verder moet hij zijn mond houden.

Van iemand die een betrouwbaar gezicht heeft, kan men zeggen: ‘Men zou hem zijn laatste oortje te bewaren geven.’

De Cock, in het hierboven genoemde *Spreekwoorden en zegswijzen*, noemt nog een heleboel oude uitdrukkingen met ‘oordje’.

Onder andere: ‘Een oordje gespaard is een oordje gewonnen.’

En: ‘'t Is bij hem: 'n woordje om 'n oordje’ (als iemand weinig spraakzaam is).

‘Op een oordje dood blijven’ (gierig, vrekkig zijn).

‘Woorden zijn geen oorden’ (praatjes vullen geen gaatjes).

‘Altijd een oordje in de schaal te leggen hebben’ (altijd iets te beknibbelen vinden).

En ten slotte: ‘Die weet van oordjes’ (die zit goed in zijn geld). Je moet heel wat oortjes hebben om er warmpjes bij te zitten.

Ik denk tegenwoordig wel een geldberg zo groot als die van Dagobert Duck, de oom van Donald, de rijkste man van de wereld. Althans van de stripwereld.

Nieuwsgierig Aagje

Nieuwsgierige Aagjes willen graag alles weten, maar als iemand tegen je zegt dat je een nieuwsgierig Aagje bent, heeft dat vaak een beetje een ongunstige bijbetekenis: je wilt dingen weten waar je eigenlijk niets van mag of behoort te weten. ‘Ja, dat zullen we jou aan de neus hangen,’ is vaak het antwoord.

De zegswijze ‘een nieuwsgierig Aagje zijn’ heeft vaak als toevoeging: van Enkhuizen. En dat is juist. Want dit zeer nieuwsgierige meisje kwam inderdaad uit die stad.

In het jaar 1645 wordt in een kluchtboek het ‘avontuurtje van het nieuwsgierig Aagje’ verteld en in 1664 schrijft A. Borgmeester een klucht die ook *'t Nieuwsgierig Aagje* heet.

Toen een van onze bekende schrijvers, Constantijn Huygens, zijn blijspel *Trijntje Cornelis* schreef (dat was in 1593), moet hij het thema van het nieuwsgierig Aagje gekend hebben.

In beide kluchten die rond haar bestaan, is zij een meisje uit Enkhuizen dat door haar buurman, een schipper, wordt uitgenodigd voor een tochtje naar Antwerpen. Aagje wil graag mee en eenmaal in Antwerpen aangekomen begint ze op eigen houtje een speurtocht door die stad. Deze eindigt in de rosse buurt, waar ze verdwaald is. Dat is niet best als je een keurig meisje uit Nederland bent. Een prostituée en haar beschermer nemen Aagje mee, voeren haar dronken en kleden haar letterlijk en figuurlijk uit.

Het verhaal over Trijntje Cornelis is ongeveer hetzelfde.

Alleen is Trijn de vrouw van de schipper, welke zich tijdens haar lange afwezigheid bezuipt. Op het eind van het verhaal neemt zij op sluwe wijze wraak op de dieven.

Niet alleen in ons land blijken zich meisjes bevonden te hebben die heel nieuwsgierig zijn en vooral dus nieuwsgierig naar de liefde en de manieren waarop deze zich voordoet. Duitsland

heeft zijn Jungfer Neugier en Engeland Miss Paulina Pry, die een mannelijke tegenhanger heeft die toevallig Paul Pry heet. Ach, waar we ook leven, overal is het hetzelfde. Waar zou Aagje terechtgekomen zijn als ze in onze tijd door een vrachtwagenchauffeur zou zijn meegenomen? Ik weet het wel: in het vrouwenhuis.

Objectiviteit bestaat niet

Mensen die zichzelf keurig netjes vinden streven altijd naar objectiviteit. Ze lezen bij voorkeur ook een objectieve krant en op de televisie kijken ze alleen naar die nieuwsprogramma's waarin een objectieve voorlichting wordt gegeven.

Maar kun je wel een objectief verslag van iets geven, een verslag waarin alle kanten van een zaak recht wordt gedaan, waarin alle partijen aan het woord komen?

Natuurlijk, je kunt ernaar streven zoveel mogelijk *aspecten* van een zaak te belichten. Dat is zelfs zeer aan te bevelen. Maar op een gegeven ogenblik zul je toch een visie moeten ontwikkelen op datgene waarover je zoveel feitenmateriaal hebt verzameld en mensen aan het woord hebt gelaten. Zelfs als je die visie niet ontwikkelt, of zeer bewust je eigen conclusies achterwege laat, is iedere weergave van een stand van zaken in de wereld en de meningen van mensen daarover, niet van subjectieve kanten ontbloot.

Iedere nieuwsvoorziening berust op een keuze uit het totale aanbod aan feiten en meningen. Die keuze ligt vaak voor de hand, maar de journalist is degene die hem uiteindelijk *maakt*.

Laten we beginnen een serie gebeurtenissen die met elkaar in verband staan, of het gevolg zijn van elkaar, weer te geven.

Daarna zullen we bekijken hoe het verslag eruit zal zien dat wij maken.

Op het Leidseplein in Amsterdam staat de Stadsschouwburg.

Zondagmiddag 27 januari 1980, om 15.42 uur, opent iemand van binnenuit de balkondeuren aan de voorkant van de schouwburg, verschijnt op het balkon, klimt op de rand en laat zich naar beneden vallen. Op dat ogenblik passeert juist de bijzonder dikke, in bont geklede vijftigjarige actrice Kaatje Duwaer de schouwburg op weg naar de artiesteningang. De man valt

boven op haar en bezeert zich nauwelijks. Een trambestuurder van lijn 10, die juist het plein wil oversteken, richting Marnixstraat, ziet het gebeuren, vergeet te remmen en ramt een auto die naar links wil. In de tram zitten twee dames een antieke karaf te bekijken, die de een juist voor veel geld gekocht heeft.

De karaf breekt. Een van de dames verwondt hierbij haar hand.

Een heer geeft haar een grote boerenzakdoek, waarin hij net zijn neus heeft gesnoten. Een van de glasscherven wordt onmiddellijk na het breken opgepakt door een tweejarige kleuter, die op het bankje voor de dames zit. Het kind steekt de scherf in z'n mond, waarna de moeder in paniek raakt en begint te gillen.

Buiten de tram vormt zich onmiddellijk een oploopje bij de op de actrice gevallen man. Deze blijkt dronken te zijn en kan zich op dat moment niet herinneren waarom hij op de balkonrand is geklommen. De actrice is op de grond gevallen. Hierbij is haar pruik van haar hoofd geschoven. Ze blijkt geheel kaal te zijn, wat niemand ooit heeft geweten. Een voorbijganger die haar herkent, besluit onmiddellijk een ochtendblad te bellen, opdat dit in vliegende haast een fotograaf stuurt.

Enzovoort.

Van alles gebeurt op dat ogenblik. Het ene ongeluk lokt het andere uit. Mensen reageren op het gebeuren, uit schrik en deels uit berekening.

Hoe moet een verslaggever dit weergeven?

Gaat hij alles vermelden? Of maakt hij een keuze?

Hij maakt een keuze. Als hij een goede verslaggever is, zal hij de meest relevante zaken uit de keten gebeurtenissen selecteren en die selectie in zijn verslag in een zo logisch mogelijke samenhang presenteren. Is hij een sensatiejournalist, dan zal hij een zo sensationeel mogelijk verslag opstellen, bij voorbeeld rond de actrice, die een bekende persoonlijkheid is.

Eén ding is zeker: op welke manier men ook te werk gaat, wat het doel is van het stuk dat geschreven moet worden, de berichtgeving is altijd een subjectieve keuze uit een totaalaanbod aan feiten. In principe is dat totaalaanbod gigantisch. Want als je maar lang genoeg doorredeneert, hangt alles met alles samen.

Maar op die manier kan er nooit meer een bericht worden geselecteerd uit het totale aantal gebeurtenissen dat dagelijks tegelijkertijd plaatsvindt.

De media zijn er om ons van die gebeurtenissen op de hoogte te

stellen en ons waar mogelijk de samenhang met andere gebeurtenissen te tonen. Daarom hebben we meer aan zorgvuldig doordachte en goed afgewogen subjectieve verslagen, dan aan een zogenaamde objectiviteit die alleen tot verschraling leidt.

Man valt van balkon stadsschouwburg

AMSTERDAM, 28 jan.

Bij een val van het balkon van de Amsterdamse Stadsschouwburg had gistermiddag de 39-jarige R.G. het geluk aan zijn zijde toen hij niet op de straatstenen terechtkwam maar bovenop de 50-jarige actrice K.D. De man, die in kennelijke staat verkeerde, kwam met de schrik vrij. De actrice, die dezelfde avond nog moest optreden, kon na een onderzoek in het ziekenhuis en een bezoek aan haar kapper, huiswaarts keren.

Kostbare karaf onherstelbaar beschadigd

AMSTERDAM, 27 jan.

Terwijl mevrouw M.E.C.G.-v.R. (63) een zojuist door haar aangeschafte, zeer kostbare Louis XVI-karaf liet bewonderen door haar vriendin, die tegenover haar zat in lijn 10, remde deze plotseling zeer krachtig. De karaf viel op de grond en brak in duizend stukken. De schade bedraagt zo'n tienduizend gulden.

Kind eet glasscherf

AMSTERDAM, zondag

Bij een uitstapje met zijn moeder, raapte de tweejarige Billy Jansen gistermiddag in de tram een glasscherf op en stak deze onmiddellijk in zijn mond. Hevig bloedend werd het kind naar het Binnengasthuis vervoerd, waar het werd behandeld. Hierna kon de hevig geschrokken moeder het kind weer mee naar huis nemen. Van het uitstapje kwam verder niets terecht.

Kaatje duwaer gaat gewoon verder

AMSTERDAM, zaterdag

Op haar gezellige etage, veertien verdiepingen boven de stad met zijn driftige verkeer, kan Kaatje Duwaer alweer een beetje lachen. ‘Je kunt je nauwelijks voorstellen,’ zegt zij, ‘wat een klap dat gaf. Ik dacht dat die vent me wilde aanranden.’

‘En toen schoof je pruik dus af?’

‘Ja,’ zegt ze, terwijl ze even moeite moet doen haar tranen terug te dringen. ‘Toen schoof mijn zorgvuldig gekoesterde geheim van mijn hoofd. En dat terwijl alleen Fred, mijn kapper, en ik van het bestaan ervan afwisten. Dat was wel een hele schok. Want nu zal ik geen rollen meer kunnen krijgen als jonge vrouw.’

Manmoedig bijt zij haar teleurstelling weg. Maar toch klinkt er een sprankje hoop in haar stem als ze zegt: ‘En toch is Kojak er uiteindelijk ook gekomen! Het is trouwens nog een geluk dat die vent niet hier uit het raam is gestapt, want als ik hem dan bovenop me had gekregen, dan waren mijn valse tanden, mijn glazen oog en mijn houten been misschien ook nog van hun plaats geraakt.’

En zo kan Kaatje gelukkig dus toch weer lachen!

Man valt van balkon

AMSTERDAM, 28 jan.

Bij een val van het balkon van de Stadsschouwburg, kwam gistermiddag de 39-jarige R.G., die bezig was luidruchtig zijn verjaardag te vieren, met de schrik vrij. In plaats van op de stenen belandde hij op de in dik bont gehulde actrice Kaatje Duwaer, die op weg was naar de artiesteningang van de schouwburg. Ook de vrouw had geen verwondingen. Na een bezoek aan haar kapper kon zij die avond gewoon optreden.

Een oor aannaaien

Leuk is het niet, maar zulk soort dingen overkomen je. Iemand probeert je een oor aan te naaien. Dat is wanneer iemand je probeert te foppen of voor de gek te houden. Eigenlijk is het nog erger: iemand probeert je tot een ezel te maken, zodat hij je gemakkelijker voor de gek kan houden of voor schut kan laten staan.

Tot laat in de vorige eeuw was het zeer gebruikelijk om, als een leerling zich op school niet van zijn slimste kant liet zien, een paar ezelsoren op zijn muts te naaien. Je mag dat tegenwoordig natuurlijk niet meer doen, maar: toch een aardig gebruik. Wat zou me dat trouwens een gewuif van aangenaaide oren geven, op die scholen met meer dan duizend leerlingen.

Het slachtoffer wie een oor werd aangenaaid, moest bij voorkeur ook nog op de ezelsbank voor in de klas gaan zitten. Dat was het schandbankje. De hele klas kon zo'n domoor of luiaard dan uitjouwen met: ‘Hij is een advocaat met lange oren.’ Een ezel dus. Ezels moeten het veel in spreekwoorden ontgelden: ze zijn dom, koppig, gedoemd tot slavernij, en, wat het ergste is: ze zijn geen paarden. ‘Men kent een ezel aan zijn oren’: slechte eigenschappen kan men niet verbergen. ‘Wie als ezel geboren is, sterft niet als paard’: wie in een laag milieu geboren is, komt daar niet bovenuit. Dat moest hij trouwens ook niet proberen, want: ‘Een gouden zadel maakt geen ezel tot paard.’ Wie van lage komaf is, hoeft geen pogingen te doen hogerop te komen. Dit wordt dan gezegd van mensen uit een lager milieu die fortuin maken.

De maatschappij verandert voortdurend. Ook opvattingen over het leven en de plaats van mensen en de kansen die ze krijgen of behoren te krijgen, veranderen. Maar intussen blijft dat spreekwoord hetzelfde. Dat ligt voor eeuwen vast. Het

weerspiegelt een stand van zaken in de maatschappij op een bepaald moment. Dat moment gaat voorbij. Alleen de herinnering eraan blijft, in een spreekwoord of zegswijze.

Tegenwoordig naaien wij schoolkinderen geen oor meer aan.

Maar het gebruik van vroeger is vastgelegd in de taal, hoewel de letterlijke betekenis verloren gaat.

Overigens is natuurlijk een gevaar van spreekwoorden dat er soms dingen in worden verkondigd die door de ontwikkeling van de maatschappij tot clichés zijn gemaakt. ‘Wie voor een dubbeltje geboren is wordt nooit een kwartje.’ Dat gaat allang niet meer zo streng op als vroeger. En toch wordt dit spreekwoord nog steeds gebruikt, wanneer iemand van zichzelf of van een ander het maatschappelijk falen wil aangeven.

De wereld is alleen veel ingewikkelder en veelvormiger dan zo'n spreekwoord uitdrukt. Gelukkig kun je die veelvormigheid ook in taal uitdrukken. Hierdoor is het niet de taal die te kort schiet om onze ingewikkelde levenspatronen vast te leggen, maar zijn het de mensen die hun onvermogen om iets van de snel veranderende wereld te begrijpen via hun taalgebruik laten kennen. Ik denk wel eens dat sommige spreekwoorden voor veel mensen een houvast bieden om zich van dingen die ze niet begrijpen of niet willen begrijpen, af te maken: ‘Oost west thuis best’ (maar misschien is het ergens anders wel leuker); ‘De kruik gaat net zo lang te water tot hij breekt’ (ja, ja, we moeten het maar kalmpjes aan doen. Maar: waarom eigenlijk?).

De sterkste wint

1.

‘Kom onmiddellijk hier,’ zeg ik met dreiging in mijn stem tegen mijn dochter. Als het meezit (maar dan moet ook alles meezitten), komt ze ook.

Waarom komt ze uiteindelijk als ik dat zeg? Ze komt omdat ze bang is dat er iets onaangenaams met haar gebeurt als ze het vertikt te komen.

Gehoorzamen is het devies! Want ik ben de baas.

Tenminste: zo zou het kunnen gaan. In mijn huiselijke praktijk komt er weinig van terecht. Mijn kinderen gehoorzamen mij niet zoak ik mijn eigen ouders wel gehoorzaamde. Mijn broer daarentegen - om nu maar meteen alles te vertellen - gehoorzaamde veel minder snel. Vooral mijn moeder mocht wat dat betreft zelden op zijn medewerking rekenen. Mijn vader meer, maar ook hij had het moeilijk met mijn broertje. Alleen kon hij zijn *macht* laten gelden. Hij kon slaan, als dat moest.

Mijn moeder oefende alleen maar macht uit via haar woorden. Mijn broertje wist dat daar geen lichamelijk geweld achter lag en daarom sloeg hij haar bevelen geregeld in de wind. Met mijn eigen kinderen is het net zo: weliswaar weten ze dat ze de kans lopen dat ik driftig word, en dan vallen er klappen, maar mijn drift is gauw over, die klappen vallen kennelijk wel mee en daarom kunnen ze naar believen mijn bevelen in de wind slaan. Maar ze herkennen ze wél als bevelen. Daar gaat het om.

Mensen kunnen macht uitoefenen via taal, via hun taalgebruik: ze kunnen elkaar bedreigen, op een heel openlijke en op een heel verborgen manier. Ze kunnen bevelen: Geef acht, kom hier, blijf daarvan af, presenteer het geweer - en ze kunnen dat bevel achter hun woorden laten schuilgaan. Zoiets als: ‘Denk erom, als je niet doet wat ik zeg, zwaait er wat.’ Of nog fijnzinniger: ‘Kijk eens, jij hóeft natuurlijk helemaal niet op tijd

thuis te zijn, dat mag je helemaal zelf uitmaken. Maar als je niet op tijd thuis bent, dan zou het wel eens kunnen zijn dat je morgen niet op tijd door mij wordt gewekt voor school, en dan kom je te laat, met alle gevolgen van dien.'

Als je via taal macht wil uitoefenen, is het noodzakelijk dat er achter die dreigende woorden iets reëels aanwezig is: straf, pijn, het niet doorgaan van pretjes. Wie anderen via zijn woorden wil bedreigen, moet iets achter de hand hebben.

Soms lukt het dreigen overigens zonder dat laatste. In dat geval is er bluf in het spel, die succes heeft doordat de afgeblufte twijfelt, aarzelt, niet weet of de dreiger toevallig toch niet zijn troef in handen heeft.

Je kunt, kortom, de daad bij het woord voegen of het bij het woord laten. Als je er dan maar voor zorgt dat je tegenstander ervan overtuigd raakt dat het voor jou een koud kunstje is tot daden over te gaan.

Psychologische oorlogvoering. Het gaat erom dat de ander zich de beelden die wij voor hem oproepen kan voorstellen.

Wanneer deze beelden hem beangstigen zal hij zich, naar wij hopen, eerder aan ons overgeven.

2.

Wie geen echte machtsmiddelen achter de hand heeft, moet bluffen. Hij kan de ander op zijn geweldige spierballen wijzen, hoewel hij zelf weet dat die zo slap als darmen zijn. Hij kan zich ook bepalen tot de mededeling: 'Denk er wel even om dat ik nog anderhalf jaar boksles heb gehad.' Laten we er van uitgaan dat dit ook niet waar is. Maar het is moeilijk ter plekke te controleren.

En zo wint de bluffer door de dwingende macht van zijn woordelijke dreiging.

Als de bedreigde maar begrijpt wat voor hem de gevolgen zullen zijn wanneer degene die hem bedreigt zijn woorden ten uitvoer zal brengen.

Wanneer ik tegen mijn dochter zeg: 'Ik zou nu maar eens gaan slapen,' spreek ik de mogelijke gevolgen die het verder de boel op stelten zetten voor haar heeft, niet uit. Maar zij herkent de dreiging aan de *vorm* van mijn mededeling. Op dat moment is het aan haar te beslissen wat zij zal doen. Zij gaat meestal rustig verder. Want aan de vorm waarin ik mijn verholen bedreiging uit, hoort zij ook wel dat ik nog niet in dolle drift ben

geraakt. Dat komt later pas. Die drift herkent zij dan niet alleen aan de vorm van mijn mededeling (‘Ga slapen jij! Nou is het uit!’), maar ook aan de toon waarop ik spreek, de luide klank van mijn stem, en mijn van machteloze woede samengeknepen vuisten.

3.

Taal speelt een belangrijke rol bij het uitoefenen van macht.

In prehistorische tijden was de taal nog nauwelijks ontwikkeld. Toen speelde de knuppel de eerste viool.

Die Neandertalers konden elkaar niet vertellen dat ze een enorme knots hadden klaar liggen. Ze namen hem mee en lieten hem zien. De sterkste had de meeste macht. Dat wil zeggen de lichamelijk sterkste. Bij de dieren is het zo gebleven. Het sterkste mannetje heeft de macht over alle vrouwtjes.

Ook in de sport geldt de macht van de sterkste. Maar juist hier zien wij een aardig bijverschijnsel. Veel sportlieden vinden het leveren van lichamelijke prestaties niet genoeg, ze proberen hun tegenstander ook nog klein te krijgen via woorden. Een aantal jaren geleden was het onder profvoetballers de gewoonte elkaar tijdens het voorbijkomen in de wedstrijd toe te voegen:

‘Hé, zit je zuster nog voor hoer?’

‘Maar pardon, waarde collega. Ik heb helemaal geen zuster.’

‘Niks mee te maken! Zit ze voor hoer of niet?!’

Men informeerde naar de gezondheid van elkaars zusters om de ander uit zijn concentratie te brengen. ‘Rotjood,’ was ook zo'n scheldwoord dat we niet alleen op straat tegenkwamen maar ook op het sportveld, waar overwinnen belangrijker is dan meedoen.

Het olifantemannetje kan het andere niet uit zijn concentratie proberen te brengen door iets over diens zuster te trompetteren.

Schelden, liegen, de waarheid grof of subtiel geweld aandoen: het zijn allemaal typisch menselijke taaluitingen. Omdat wij niet zoals de dieren in onze onderlinge communicatie aan vaste patronen zijn gebonden, kunnen wij zijwegen inslaan met de bedoeling onze tegenstander in onze macht te krijgen.

De mens kan met behulp van taal een wereld scheppen waarin dingen gebeuren die in werkelijkheid niet bestaan. Of een wereld die nog niet bestaat maar die hij werkelijkheid kan laten worden.

Hij kan ook voorspiegelen dat er een wereld op de loer ligt die onder geen enkel beding werkelijkheid mag worden.

‘Over vijf jaar zullen wij allen in de bitterste armoede verkeren. Geen verwarming meer. Nauwelijks nog voedsel. Brak water, overal. Dat komt allemaal door de milieuverontreiniging, die iedere dag ergere vormen aanneemt. Wij moeten daar iets aan doen. Daarom:

STEMT ALLEN OP MIJ!

MIJN PARTIJ ZAL DE WERELD REDDEN.’

Er zijn altijd mensen geweest die door het produceren van veel geraas en gebral mensen angst probeerden in te boezemen.

Of mensen probeerden op te zwepen tot daden die zij waarschijnlijk niet hadden begaan wanneer die volksmenner hun pad niet had gekruist.

In het Duitsland van de jaren dertig was het overigens moeilijk een volksmenner als Hitler te ontlopen. Hij had zich verlengstukken aangemeten in de vorm van vervaarlijk marcherende troepen. In den beginne was er het woord. Maar het woord werd al gauw geschraagd door staal.

In historische films zien wij wel eens een fragment van een toespraak van Hitler voor een massaal opgekomen publiek. En op die afstand, met onze kennis van wat er onder zijn führerschap is gebeurd, zien wij het nu allemaal meteen: hier is iemand aan het woord die leugens vertelt. Hij vertelt die met behulp van voorbeelden die zijn voortgekomen uit een heel botte en platte fantasie. Zijn stem is vol pathetiek. Hij zweept de mensen op.

Brengt ze buiten zichzelf. Hij heeft maar één doel, hij wil macht over ze uitoefenen, ze bezweren, verlossen van hun vermogen redelijk over de dingen na te denken. Hij speelt in op hun sentimentaliteit, op hun simpelste gevoelens, die neerkomen op de gedachte: als ik niet sterker ben dan jij, dan zul jij mij overheersen. Hitler was niet de eerste dictator. En lang niet de laatste.

4.

We rijden op onze fiets - de avond is zojuist gevallen - door de stad. Plotseling komt een politieauto ons achterop en remt met gierende banden. Kapot achterlicht.

Hoe zal oom agent ons daar in het algemeen op attent maken? ‘Eh, pardon meneer, neemt u mij niet kwalijk dat ik u ophoud, want u zult wel wat anders te doen hebben dan naar een u onbekende agent van politie te luisteren, maar ja, eh, ik dacht maar zo, die meneer zijn achterlichtje is kapot en misschien vindt

hij het wel niet erg als ik hem dat toch even kom zeggen.'

Wie ooit een agent heeft meegemaakt die hem op een dergelijke manier te woord stond, moet mij dat toch eens schrijven.

Misschien kunnen ze dat zeldzame exemplaar dan tentoonstellen in het politiemuseum.

Meestal gaat het anders.

'Hé, stap jij eens even af!'

'Waarom meneer agent? Ook goedenavond.'

'Ik bepaal wie hier de vragen stelt. Afstappen.'

'Maar natuurlijk meneer de agent.'

'Naam?'

'Waar hebt u die voor nodig, hoofdinspecteur?'

'Mond houen jij. Naam?'

'Ik moest toch mijn mond houden, commissaris.'

'O.K. broer. Jij gaat even mee naar het bureau.'

De politie is je beste vriend.

Overigens haast ik mij te verklaren dat niet alle politiemensen in de hier beschreven trant optreden. Het gaat alleen om enige handhavers van de orde die ik zelf heb ontmoet. En dat waren figuren die, met hun bureau en andere machtsmiddelen achter zich, meteen begonnen mij te intimideren. Ik moest onmiddellijk zo klein worden gemaakt dat ik het niet meer zou wagen hun gezag tegen te spreken. En daarvoor gebruikten zij brute aanspreekvormen (halt jij; stap jij eens even af broer), zij veronachtzaamden de beleefdheidsvormen (we worden meteen getutoyeerd, alsof de persoon in kwestie ons al jarenlang kent.

Voor hem is dat ook zo: we zijn allemaal gelijk voor hem - zijn ondergeschikten, omdat hij de baas is). En zij geven ons meteen bevelen. Bovendien ontzeggen zij ons democratische rechten: wij mogen op onze beurt geen vragen stellen. Op alle mogelijke manieren worden wij in de hoek gezet, zonder dat er één gummiknuppel aan te pas komt. Maar het ding is wel in de buurt, evenals de handboeien. Dus wij kijken wel uit.

Hierna gaat de agent een proces-verbaal uitschrijven, waarin ook niet op een normale manier wordt uiteengezet wat er aan de hand is. De agent gebruikt een formele, ambtelijke taal. Wij komen 'verdachte' te heten. Onze fiets verandert in een 'rijwiel'. De agent heet 'ondergetekende', 'schrijver dezes', en hij is een 'ambtenaar in functie'. In plaats van op straat blijken wij ons plotseling op de openbare weg te bevinden.

En nu kun je zeggen dat die agent niet kan schrijven, dat hij het nooit anders heeft geleerd, en dat hij zo formeel schrijft om maar geen misverstand te laten ontstaan, maar het blijft een feit dat je wat minder gauw begint te zeuren over een parkeerbon wanneer je leest dat je in een vierwielig motorvoertuig ter linkerzijde van de openbare weg zodanig staat opgesteld dat het overige rijverkeer hinder ondervindt van je aldaar niet bevoegde aanwezigheid.

Die agent zet ons op ons nummer door ons te kleineren en als we met hem in debat willen gaan, maakt hij dat moeilijker door het gebruik van een ondoorzichtig ambtelijk taaltje.

Probeer maar niet iets terug te doen.

'Wat een mooi potloodje heb jij,' zei mijn schoonvader eens tegen een wakkere politieman die een bon begon uit te schrijven. Die agent wist wel hoe hij dat varkentje moest wassen.

Hij schreef er gewoon bij: 'Belediging van mij als ambtenaar uitoefenende zijn functie.'

5.

Als wij over onszelf nadenken, stuiten wij op allerlei trekjes die met macht te maken hebben. We willen dat het ons goed gaat (en dat betekent: beter dan anderen); we willen er het leukste uitzien; we willen intelligenter overkomen dan anderen. We willen anderen de ogen uitsteken, we willen benijd worden. Het is gewoon een prettige gewaarwording wanneer anderen tegen ons zeggen: 'Jij hebt het wel gemaakt in de wereld.' En omdat wij weten dat het waar is, kunnen wij terugzeggen: 'Nou nou, dat valt wel mee. Gemáákt?'

Op een vriendelijke manier neerbuigend zijn is een verworvenheid van de sterkste.

Het is goed als mensen dat leren doorzien. Dat maakt die ander al weer minder sterk.

Neerbuigendheid kun je van oudsher bij de dokter beluisteren. Nemen wij als voorbeeld de volgende scène:

Een dame zit bij de dokter en klaagt over buikpijn. De dokter onderzoekt haar en zegt: 'U hebt last van constipatie. Tja, wat doen we daaraan. Ik zou zo zeggen: een flinke flatus op z'n tijd zal ten zeerste helpen en opluchting schenken.'

De dame verlaat de spreekkamer, diep onder de indruk. Ze denkt dat ze bij de dokter moet terugkomen om een flatus te ondergaan. Dat zal wel pijn doen. Wat een ellendig lot is haar beschoren.

Een flatus is een wind. De dokter schrijft haar voor een flinke wind te laten.

Wat een voortreffelijk medicijn!

In ieder geval laat de dokter wel zijn geleerdheid blijken door een Latijnse term te gebruiken. Of hij dat nu bewust of onbewust doet: hij vestigt er een soort macht mee. Iemand die zoveel weet, zal het wel bij het rechte eind hebben.

Ik maakte eens het volgende mee: jaren geleden werd een ruisje waargenomen in het hart van mijn vrouw. Zij ging naar een cardioloog die haar wat uit de hoogte behandelde. Op een gegeven ogenblik vroeg hij wat haar man deed. Nou, die werkte bij een universiteit. De arts veranderde zijn houding ogenblikkelijk, want wie op een universiteit werkte beschouwde hij als zijn gelijke. Een paar dagen later kwam hij persoonlijk naar mij toe om te vertellen dat er niets aan de hand was. Zijn betoog doorspekte hij met Latijnse vaktermen. Die begreep ik niet. Maar die arts dacht: 'Die man is ook een gestudeerd persoon, die snapt mij wel.' Omdat ik inderdaad niet tegen artsen opzie, vond ik het alleen maar dom van hem dat hij zich niet voor een leek begrijpelijker probeerde uit te drukken. Bovendien heb ik geleerd dingen die ik niet begrijp te vragen. Sommige mensen laten dat wel uit hun hoofd: ze denken dat ze door te vragen hun domheid toegeven. Niets is minder waar. Studeren betekent voor een belangrijk deel dat je de juiste vragen leert stellen en de deskundigen weet op te sporen die deze vragen voor je kunnen beantwoorden.

Dit neemt niet weg dat de macht van de arts aanzienlijk zal blijven zo lang mensen zoveel angst blijven houden voor ziekten, die tenslotte een voortijdig einde aan ons leven kunnen maken. Niet alleen rekeningen herinneren ons aan die macht. Ook het taalgedrag, al moet gezegd worden dat veel jonge artsen daar iets aan proberen te veranderen.

6.

Ik sla een tijdschrift open en meteen stuit ik op de brandende vraag: 'Waarom vernieuwt een mens een borrelnootje?'

Ik had daar niet eerder bij stilgestaan. De fabrikant van deze lekkernij kennelijk wel. Die wil ons die borrelnootjes tenslotte in de maag splitsen. En hoe krijgt hij dat voor elkaar? Door eerst onze nieuwsgierigheid en daarna onze hebzucht op te wekken via de advertentie waar mijn oog op valt.

Het gaat erom dat wij naar borrelnootjes gaan verlangen. Wij moeten denken dat ons leven niet langer zin heeft zonder dat vernieuwde borrelnootje. Na het lezen van de advertentietekst moet onze maag tekeergaan.

De schrijver van de reclametekst moet die begeerte opwekken via de woorden die hij opschrijft. Natuurlijk wordt hij een beetje geholpen door een fotografie van het heerlijke hapje.

Maar een foto alleen, met bij voorbeeld het onderschrift 'vernieuwd borrelnootje', zou waarschijnlijk niet genoeg zijn.

Misschien zou dat helpen bij een doorzichtige bikini. Maar daar staat zo'n nootje ver van af.

Wanneer het de tekstschrijver lukt onze aandacht een tijdje vast te houden, heeft hij al een beetje macht over ons gekregen.

Begeerte verschaft de begeerde, of de fabrikant van het begeerde, macht. Natuurlijk zou een nootjesfabrikant er nooit aan denken ons zijn liefde te onthouden. Zijn macht gaat indirect, via onze portemonnee die vol genoeg moet zijn om alle heerlijkheden van de wereld te kopen.

Onze begeerte zelf heeft dus macht over ons. De fabrikant wakkert die begeerte aan, zodat hij een deel van het geld dat wij ter bevrediging van die begeerte willen uitgeven, in de wacht kan slepen. Zo is het altijd gegaan. Hoeveel mannen heeft de geschiedenis niet opgeleverd die hun hele vermogen opmaakten aan vrouwen, of hun weekloon aan drank?

Ik zal hier het hele verhaal over de vernieuwde borrelnootjes niet gaan citeren. Het komt erop neer dat we tot nu toe krankjorum zijn geweest om die andere nootjes te vreten.

Want ze waren zo hard dat je je tanden erop brak. Nu zijn er vernieuwde nootjes in de handel die opa ook kan eten wanneer zijn gebit in de Kukident is gesmolten.

En nu komt het. Wat zijn die zachte borrelnootjes tegenwoordig? Ze zijn 'krokant maar vriendelijk'. Wie heeft er wel eens een vriendelijk nootje ontmoet? Ik niet. Wel een krokant nootje, maar nooit een nootje dat krokant was en toch vriendelijk.

Alsof in het algemeen krokante dingen sjagrijnig zijn.

Hoe zou een vriendelijk nootje eruitzien? Is het een nootje dat je toelacht en je jas aanneemt als je binnenkomt? Een nootje dat precies hetzelfde denkt als jij over popmuziek of politiek?

Onzin natuurlijk. Boerenbedrog. Waarom niet gewoon gezegd dat die vorige nootjes op een vergissing berustten en dat de

fabrikant het niet meer zal doen?

Omdat het schuld bekennen zou zijn!

De toevoeging ‘vriendelijk’ aan nootjes is een verleidingsmiddel. Een vriendelijk nootje kan niet niks zijn. Wie een vriendelijk nootje koopt weet dat hij in goed gezelschap verkeert.

Vriendelijk heeft iets persoonlijks. Suggereert dat die nootjes speciaal met de hand voor jou zijn gemaakt. Maar nootjes komen uit machines en gaan machinaal in zakjes. En ze zijn niet duur en worden daarom en alleen om die reden geserveerd op bijeenkomsten waar mensen naartoe gaan om elkaar dwars te zitten, zoals verjaardagen. ‘Vriendelijk’ suggereert een intimiteit die massaprodukten nooit kunnen bezitten. Maar wie die nootjes nu gaat kopen, omdat hij denkt dat hij zijn verjaardag en het gezelschap ermee kan opfleuren, die is erin getrapt.

En het is nu juist de bedoeling van reclame dat je erin trapt.

7.

Wanneer een tekstschrijver mensen ervan wil overtuigen dat zij het door hem aanbevolen produkt moeten kopen, dient hij wel een paar redenen aan te voeren waarom zij tot aankoop moeten overgaan. Met andere woorden, hij moet argumenteren. Stel dat iemand een middel uitvindt om mensen eeuwig jong te laten blijven. Dan hoeft hij alleen maar via het ANP dit bericht te laten verspreiden om van een stormloop op zijn winkeltje verzekerd te zijn. Als het, om eens iets anders te noemen, om een wasmiddel gaat, dan kost het wat meer moeite om mensen enthousiast te krijgen. Weliswaar gebruikt iedere propere huisvrouw wasmiddelen, maar omdat er tientallen soorten die allemaal even wit wassen in de handel zijn, ontstaat er een enorme concurrentiestrijd.

Omdat iedere fabrikant wil dat de dames juist zijn produkt kopen, moet hij via het reclamebureau dat hij in de hand heeft genomen, argumenten zien te bedenken die dat helpen bewerkstelligen.

Die argumenten deugen vaak niet. Ze slaan nergens op. En toch is het de bedoeling dat mensen zich erdoor laten overtuigen.

Niet alleen de wasmiddelenreclame deugt niet, ook in andere sectoren kan men er wat van.

Zou je bij voorbeeld echt je aantrekkelijkheid vergroten met die ene speciale deodorant?

En hoe zit het met die meisjes voor wie de feestelijkste dag van de maand aanbreekt wanneer ze weer die ene speciale tampon mogen indoen omdat ze ongesteld geworden zijn. Ja, vroeger kende ik genoeg vrouwen voor wie het elke maand weer feest was wanneer ze toch nog ongesteld waren geworden. Maar dat is toch iets anders.

'Als u zich geen narigheid op de hals wilt halen,' heet het in een advertentie, 'haal dan zo'n potje van die wonderlijke nachtcrème van...,' en dan volgt het merk.

Wonderlijke nachtcrème? Dan ben je zeker in een prinses veranderd als je 's morgens wakker wordt, in plaats dat je je de slaap uit je ogen veegt en besluit de eerstkomende drie maanden vroeger naar bed te gaan.

En wat geeft een schnitzel allure? Nou, laten we alsjeblieft even afspreken: niet de béarnaise-saus uit een pakje. Want dat serveren ze al in het gros van de restaurants en vandaar dat de firma Michelin zo zuinig is met het toekennen van sterren vanwege de voortreffelijke keuken. Maar 'allure', daar moeten de koopsters op tippelen. 'Wat een schnitzel met allure, Truus,' moet manlief (want zo heten die types in dat soort werelden) zeggen.

En Truus gaat staan en het is duidelijk dat haar figuur vandaag veel jonger is dan gisteren, omdat ze een nieuw elastisch korselet heeft aangeschaft en een bh die bij de meisjes in de advertentie buitengewoon vrolijk staat. Verder heeft Truus bij haar schnitzel met allure ook nog eens verse, zij het ingedroogde groente uit een zakje geserveerd. Aan haar voeten heerst een jong gevoel, door die nieuw elastische kousen. Bovendien heeft ze haar haar gewassen met een levenskrachtige shampoo en haar wasmachine heeft het natuurlijk alweer niet begeven. En bij dit alles voelt zij zich zeker, zekerder dan ooit dank zij haar nieuwe inlegkruisje met het unieke golfpatroon en de ovale vorm.

Zo'n moment, Truus die trots van tafel opstaat, zou je moeten vastleggen met de slimste camera ter wereld.

De kous op de kop

Ging ik vroeger naar een feestje dan kreeg ik van het meisje dat ik had meegenomen steevast de kous op de kop. Ik weet het niet, ik had er talent voor altijd de verkeerde mee te nemen. En daar zat ik dan, met die stijve trut en dat glas goedkope wijn. Nog maar een glas. Tot ik haar op mijn herenrijwiel, zwaaiend over de weg, thuisbracht. Nog geen kusje kon er af. Ik had mij allerlei voorstellingen gemaakt, maar het ging mooi niet door.

De kous op de kop. En dan maar weer naar huis.

Gek idee eigenlijk, zo'n kous op je kop.

Als je van een mislukte missie thuiskomt, is de gedachte aan het treurige figuur dat je zult slaan bijna nog erger dan het mislukken zelf.

Een van de verklaringen voor ‘kous’ is dan ook dat het een soort muts is, zo een als narren vaak dragen. Op een schilderij van Dusart wordt een muzikant die voor een feestvierend gezelschap speelt, afgebeeld met een kous op zijn hoofd. In de zeventiende eeuw zei men ook: ‘Met de broek op het hoofd thuiskomen’ - dit om het gekke figuur dat men slaat te verbeelden.

Er zijn ook andere verklaringen. Iemand die berooid terugkeert van een reis, komt vaak barrevoets thuis, zijn kous als muts dragend.

De volgende verklaring is waarschijnlijker: onder ‘kous’ wordt niet een kledingstuk verstaan, maar een ijzeren ring in een strop, om het doorslijten van het touw te voorkomen. Haalt men zo'n takel omhoog en schiet die los, dan kun je de kous op de kop krijgen en ben je tot een slachtoffer gemaakt zonder dat je schuldig bent.

Misschien kun je dan nog maar beter de kous op de kop krijgen op de manier die wij kennen. Want zo'n ijzeren ring: mocht je nog voornemens hebben die kunnen uitlopen op een mislukking, dan kun je die in het vervolg wel vergeten.

Verbaal geweld

Behalve lichamelijk geweld bestaat er ook ‘verbaal geweld’, het geweld via de taal, door middel van de woorden die wij tegen iemand spreken en die hem pijnlijk treffen. Nu zijn de sporen van lichamelijk geweld vaak bij de slachtoffers zichtbaar. Verbaal geweld treft mensen in de geest en is daarom veel moeilijker herkenbaar.

De term ‘verbaal geweld’ wordt gebruikt wanneer mensen van mening zijn dat zijzelf of anderen door iemands taalgebruik monddood zijn gemaakt, of in bijzondere mate beledigd. Het gewelddadige van een dergelijke verbale actie ligt in het feit dat het slachtoffer niets ofte weinig kan terugdoen tegen zijn verbaal vaardiger tegenstander.

Neem bij voorbeeld de volgende situatie.

Bij een aanrijding, waar het niet overduidelijk is wie van beide partijen schuld treft, wordt de politie geroepen. Partij één is rad van tong en op de hoogte van juridische termen en begrippen. Partij twee weet ook heel goed hoe hij zijn mondje moet roeren, maar in de formele situatie van het opmaken van een proces-verbaal kan hij niet op tegen de ander. Partij twee heeft nu het idee dat hij door het verbale geweld van de ander de schuld in de schoenen krijgt geschoven. Zijn eigen woorden vindt hij in de gegeven situatie niet toereikend om zich goed te verdedigen.

Wanneer de beide partijen in een kroeg ruzie zouden krijgen, konden de rollen wel eens omgedraaid zijn! In dat geval zou partij één zich door een reeks grappen en scheldwoorden van twee zo afgebluft kunnen voelen, dat hij het verder wel uit zijn hoofd laat met behulp van argumenten zijn standpunt te verdedigen.

Het probleem bij het bestempelen van een reeks uitspraken tot verbaal geweld, ligt in het gegeven dat wat de een als zodanig ondergaat, voor de ander een volstrekt normale en legitieme uiting is.

Zelfs degene die verbaal geweld pleegt, doordat hij een ander geen kans geeft op zijn woordenstroom te antwoorden, is zich soms helemaal niet bewust van het feit dat zijn uitingen een frustrerend effect hebben. Iemand kan verbaal geweld plegen zonder dat hij zich dat realiseert!

Laten we heel duidelijk zijn: veel sprekers en schrijvers proberen wel degelijk met opzet een ander te overstemmen of te kleineren. Maar het is geen wet van Meden en Perzen dat zij zich altijd van de effecten van hun taaluitingen bewust zijn of die met opzet hebben nagestreefd.

Wanneer iemand mij een schop tegen mijn scheen geeft, kunnen anderen zo om en nabij uit eigen ervaring navoelen van welke aard de pijn is die de schop oplevert. Maar hoe gaat het bij geestelijke kwetsuren, bij verdriet en beledigingen?

Kunnen wij het verdriet van een ander om een gestorven dierbare navoelen? Een beetje wel, als wij hetzelfde hebben meegemaakt.

Maar geestelijke pijn concentreert zich niet op een bepaalde plaats. Die is in ieder geval anders en waarschijnlijk veelvormiger van aard dan lichamelijke.

Omdat het niet ondenkbaar is dat iemand een ander schade aandoet via bij voorbeeld een geschrift, zouden wij ons kunnen voorstellen dat er stringente regels worden ontworpen waardoor verbaal geweld op dezelfde genuanceerde wijze strafbaar wordt gesteld als lichamelijk geweld. Maar gezien het vaak nogal persoonlijke karakter van wat als verbaal geweld ondergaan wordt, zal het opstellen van dergelijke regels heel wat moeilijkheden met zich meebrengen. Het is zelfs zeer de vraag of verbaal geweld in regels valt te vangen.

Het karakteriseren van een uiting of reeks uitingen tot verbaal geweld heeft daarbij één heel gevaarlijke kant. Hoewel allerlei situaties denkbaar zijn waarin mensen elkaar op een onaangename wijze aftroeven door middel van wat zij tegen elkaar zeggen of aan elkaar schrijven, is het een normale zaak dat zij elkaar op harde, soms dodelijk geestige manier, de waarheid zeggen. Degene die het slachtoffer is van zo'n aanval zal dat volgens zichzelf en zijn medestanders niet verdiend hebben.

Wat hem nu te doen staat is met tegenargumenten komen om zijn gelijk te betogen. Natuurlijk is het vervelend voor hem wanneer hij verbaal minder vaardig is dan zijn aanvaller.

Want dan kan het wel eens gebeuren dat deze hem opnieuw gemakkelijk aftroeft.

Ieder heeft zijn eigen gelijk. Maar sommigen kunnen hun gelijk beter verwoorden (en beargumenteren!) dan anderen. Een schrijver of spreker die bijzonder taalvaardig is, heeft hoe dan ook een voorsprong op degene die deze vaardigheid in mindere mate bezit.

Net zoals een slechte voetballer wel eens naar noodmiddelen grijpt om een betere tegenstander af te stoppen, kan iemand die in scherpe bewoordingen door een ander op zijn plaats is gezet, deze verwijten dat hij verbaal geweld gebruikt. Zo stelt hij zijn tegenstander in staat van beschuldiging, met de al of niet duidelijke bedoeling deze op zijn beurt monddood te maken door zijn aanval als een onrechtmatige daad af te schilderen. In dat geval zou het bestempelen van iets tot verbaal geweld een poging kunnen zijn uitsluitend datgene *openbaar* getolereerd te laten worden dat in het straatje van degene die zich aangevallen voelt van pas komt.